

Η ΚΑΜΠΑΝΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΜΟΥ*

Α'

Ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς ταύτης σκοπιᾶς στρέφω τὸ βλέμμα πρὸς ἀνατολάς και διακρίνω ἐν τῷ ὀρίζοντι μακράν, λίαν μακράν, γωνίαν τινά, ἴσως λησμονηθεῖσαν, τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὴν ἄλλοτε εὐκλεᾶ Δυτικὴν Χερσονήσον τῆς Ἀσίας, ἣν κατέσπειράν ποτε διὰ τῶν ἀποικιῶν αὐτῶν οἱ Αἰολεῖς και Δωριεῖς και Ἴωνες, και ἐφ' ἧς ἐπάτησαν οἱ πόδες τῶν Μυρίων τοῦ Ξενοφῶντος, τοῦ Ἀγησιλάου και Ἀλεξάνδρου, τῶν Σελεύκων και Ἀττάλων, τῆς Ἀγίας Ἑλένης και τοῦ κλεινοῦ Ἡρακλείου ἀνασῦρων δὲ τὸ ἄκρον τοῦ ἀποκρύπτοντος αὐτὴν ἀπὸ τῶν ὀμμάτων ὕμων πυκνοῦ παραπετάσματος, θέλω δεῖξει ὑμῖν ὡς ἐν καλειδοσκοπίῳ χώρας ἑλληνικωτάτας, ἀνηκούσας προαιωνίους δικαιομασι τῷ Ἑλληνισμῷ, ἐν ταῖς κλιτύσι τοῦ Ταύρου και Ἀργαίου, ἐπὶ τῶν ὄχθων τοῦ Κύδνου και τοῦ Ἄλυος, παρὰ τὸν χρυσορρόαν Πακτωλὸν και τὸν ὀμηρικὸν Σκάμανδρον.

* *

Πρὸ πολλοῦ ἐσίγησε τὸ σήμαντρον ἡχοῦν ἐν τῷ πανσέπτῳ τῆς τοῦ Θεοῦ Ὑπερτάτης Σοφίας ναῶ, και ἡ Ἡμισέληνος εἶχεν ἐμπηχθῆ ἀντὶ τοῦ Σταυροῦ ἐπὶ τῶν οὐρανομήκων θόλων τοῦ περικλεοῦς κτιρίου τοῦ Ἀνθεμίου και Ἰσιδώρου, πρὸ πολλοῦ οἱ ὑπερμύριοι πολυέλαιοι εἶχον σβεσθῆ και ἡ μονότονος τοῦ μουεζίνῃ ἐπίκλησις προσεκάλει εἰς λατρείαν κοινὴν τοὺς πιστοὺς· εἶχεν ἤδη ἐξωσθῆ ἀπὸ τῶν προφυλαίων τῆς Μεγάλῃς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἡ μαρμαρίνη καθαρτήριος λάρναξ μετὰ τῆς ἀμιμήτου ἐκείνης καρκινικῆς ἐπιγραφῆς

ΝΙΨΟΝ ΑΝΟΜΗΜΑΤΑ ΜΗ ΜΟΝΑΝ ΟΨΙΝ·

πολλοὶ εἶχον διαρρεύσει εἰς τὸν βυθὸν τῆς αἰωνιότητος χρόνοι, χρόνοι πολυστένακτοι ἀφορήτου δουλείας, καθ' οὓς αἱ πρὸς λατρείαν τοῦ Θεοῦ τῶν Χριστιανῶν προωρισμένοι οἰκοδομαὶ εἶχον μεταβάλλει και

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῇ 11 Μαρτίῳ 1888.

σχῆμα και σκοπὸν, οἱ δὲ ἀξιοὶ οἴκτου Χριστιανοὶ εἰσῆρχοντο πρὸς τέλεσιν τῶν θρησκευτικῶν αὐτῶν καθηκόντων εἰς ὑπογεῖους και καθύγρους κατακόμβας και εἰς ἀνήλια ἀντρα, κρύφα και περιδεεῖς, ὡς τέκνα αὐτόχρημα τοῦ Σκότους. Διεκόπη ἡ λιγυρὰ ἀρμονία, ἡ κατακηλοῦσα τέως τὰ ὄψα τῶν ἀκροωμένων τὰς θείας ἀκολουθίας, οἱ δὲ λειτουργοὶ τοῦ Ὑψίστου κατέπνιγον ἐν τῷ λάρυγγι τοὺς μελωδικοὺς αὐτῶν τόνους ὅπως μὴ ἀκουσθῶσιν ἐξωθεν ὑπὸ τῶν διερχομένων Τούρκων· ἡ καλλιφῶνος τῶν ἱερέων και ψαλτῶν μελωδία ἀπέβαλε τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς κάλλος και παρίσταται ἤδη πρὸ ἡμῶν ῥικνὴ και ἀπεσκελετωμένη, ἀνευ ἀρμονίας συγκινοῦσης, ἀνευ μέλους τέροντος, τραχεῖα, μονότονος, ὀχληρὰ, ἀληθῆς ῥινοφωνία· τὸ ἀπλετον φῶς, τὸ κυριώτερον γνώρισμα τῶν ναῶν τοῦ βυζαντικῶν ῥυθμοῦ κατ' ἀντιπαράβολὴν πρὸς τὸν γοθικόν, τὸ περιαιυγάζον τοὺς οὐρανοειδεῖς θόλους τῶν λαμπρῶν ναῶν, ἐξέλιπεν αἴφνης, και τὴν ἐναγχοῦς ἰλαρότητα διεδέξατο ἀπελπισ μελαγχολία, κινούσα τὸν οἶκτον και τὸν ἔλεον· ἀντὶ τῶν μυριοστόμων λύχνων, διψαλέαι τινὲς θρυαλλίδες κωνδηλῶν και ἰσχνὰ τινὰ κηρία ἀγωνίζονται νὰ διασκορπίσωσιν ἀμυδρὸν φῶς δίκην πυγολαμπίδων περὶ τοὺς ἐκκλησιαζομένους, ἡκιστα κατάλληλον ὅπως ἀνυψώσῃ τὸν νοῦν και τὴν καρδίαν τοῦ προσεχομένου εἰς τοὺς θείους κόσμους τοῦ ἰδανικοῦ καλοῦ, τοῦ τελειοῦ ἀληθοῦς και τοῦ ἀπροσπελάστου ἀγαθοῦ, ἵνα ἐκεῖθεν, ὡς ὁ Ἄντατος ἐκ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Γῆς, ἀντλήσῃ δυνάμεις, και δυνηθῆ νὰ ἀντεπεξέλθῃ νικηφόρως κατὰ τῶν ποικίλων και φοβερῶν τοῦ βίου ἀγῶνων. Τὸ περὶ αὐτὸν σκότος περιβάλλει και τὴν ἤδη ἐξοφωμένην αὐτοῦ ψυχὴν, ἧς τὸ βλέμμα μάτην ἀγωνίζεται νὰ διεκδύσῃ και διακρίνῃ και τάρπῃ εἰς τὸ οὐράνιον ἐκεῖνο κάλλος τοῦ ἀγνώστου κόσμου, και ἐξέρχεται ὁ Χριστιανὸς τοῦ ναοῦ μηδὲν νέον ἐφόδιον ἐξ αὐτοῦ πορισθεῖς.

* *

Μάτην τὸ βλέμμα τοῦ παρατηρητοῦ ἀναζητεῖ τὰ παιδιὰ, ἄτινα, ἀφελῆ και πλήρη ἀθῶας ἀγαλλιάσεως, μετ' ἀρρήτου εὐφροσύνης ἔσπευδον, ἀμιλλώμενα, νὰ ἀρπάσωσιν ἀπὸ τῶν χειρῶν ἀλλήλων τὰ ἱερὰ βιβλία πρὸς μεγαλόφωνον ἀνάγνωσιν τῶν τροπαρίων, τῶν προφητειῶν ἢ τοῦ Ἀποστόλου. Δὲν ἀκούεται πλέον ἡ γλυκεῖα και ἀργυροήχος φωνὴ τῶν φιλομόλπων ἐκείνων αἰοιδῶν· ἀνεπιστρεπτει φῶντο ἀντιπαρελθόντες οἱ χρόνοι ἐκεῖνοι, ἀντ' αὐτῶν δ' ἀντηχεῖ ἡ βαρεῖα και κερχνώδης και μόλις ἀκουομένη παρήλικος ἢ νωδοῦ τινος φωνή. Τί ζητεῖ περιαγοῦν τὸ βλέμμα; Τὰ ἐκ χρυσοῦ και ἀργύρου πολύτιμα

τῆς ἐκκλησίας σκευὴ ἠρπάγησαν ἢ ἀπημπολήθησαν ἢ ἐκρύβησαν ἐν μέρεσιν ἀγνώστοις. Οἱ κρύψαντες τὰ κειμήλια ἐκεῖνα εὐκλεῶν χρόνων ἐκοιμήθησαν πρὸ πολλοῦ τὸν αἰώνιον ὕπνον, καὶ οὐδεὶς οὐδὲν γινώσκει περὶ τῶν ἐν τοῖς κόλποις τῆς μητρὸς Γῆς κερυρμένων ἐκείνων θησαυρῶν. Τὰ βαρύτεριμα εὐαγγέλια, αἱ χρυσοκέντητοι στολαὶ τῶν ἱερέων, τῶν διακόνων καὶ τῶν ἀναγνώστων ἐκρύβησαν ἐν νεκρῶν κευθμῶσιν· αἱ ἀδαμαντοκόλλητοι καὶ καλλιτεχνικαὶ εἰκόνες, αἱ κινουσαὶ εἰς θαυμασμὸν σύμπασαν τὴν Χριστιανωσύνην καὶ ἔλκουσαι πρὸς ἑαυτὰς τὸ σέβας καὶ τοῦ δυσπιστοτέρου τῶν ἀνθρώπων, παρεχώρησαν τὰς ἑαυτῶν θέσεις εἰς πενιχρὰς σανίδας, φερούσας κακῶς γεγραμμένην τὴν μορφήν τοῦ Θεανθρώπου, τῆς Θεοτόκου ἢ τῶν Ἁγίων, ὅπως μὴ κεντήσωσιν ὀρέξεις αἰσχροκερδεῖς.

Αἱ ψηφιδωταὶ τοιχογραφίαι, ἀληθῆ βυζαντιὰ καλλιτεχνικὰ ἀριστουργήματα, ὑφ' ἧς μεθ' ὑπερηφανείας θὰ ἐχάρασσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὁ Ἀπελλῆς ἢ ὁ Παρράσιος ἢ ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος, ἐκαλύφθησαν ὡς παλίμψηστα ὑπὸ παχέος κονιάματος, ἐφ' οὗ ἐγράφησαν χονδροειδῶς — ἴσως ἐκουσίως — ἀποτυπώματα εἰκόνων, αἵτινες παρίστων τὴν Δευτέραν Παρουσίαν, τὴν Ἀνάβλεψιν τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ ἢ τὸ Μαρτύριόν τινος τῶν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας γεραιρομένων Ἁγίων. Τὰ ἐπίχρυσα τέμπλα, διὰ τοῦ ὀβολοῦ καὶ μόνου ἀνδρῶν εὐσεβῶν κοσμηθέντα πολυτελέστατα, ἐβάφησαν καταμέλανα, οἰονεὶ πενθοῦντα τὴν ἀποπτῶσαν τῶν χριστιανῶν τοῦ Βυζαντίου βασιλέων εὐκλειαν. Αἱ Ἁγία Τράπεζαι, αἱ δι' ἀδρῶν δαπανῶν ἀνεγερθεῖσαι, ἀντὶ πολυτελέων καλυμμάτων, ἀξίων τοῦ βασιλέως τῶν βασιλέων, ἐκαλύφθησαν ἤδη ὑπὸ πενιχρῶν ὀθονῶν, δίκην σαβάνων, καὶ ἀπλοὶ ξύλινοι Σταυροὶ ἀντικατέστησαν τοὺς μέχρι τότε πολυτίμους καὶ ἀδαμαντοκόλλητους Ἐσταυρωμένους.

* *

Τὴν ἀξίαν θρήνου τύχην τῶν ἱερῶν οἰκοδομῶν καὶ τελετῶν διεδέξατο μετ' οὐ πολὺ ἢ ἔτι μᾶλλον ἀπηνῆς μοῖρα τῆς γλώσσης. Ἐκεῖ, ἔνθα πρὸ ὀλίγου ἔτι ἠκούετο γενικῶς ἡ γλυκεῖα τῆς Ἀττικῆς Μελίσης φωνή, ἐν ταῖς χώραις, ἐν αἷς ἀπὸ σκηνης διδασκόμενα τὰ ἀθάνατα ἔργα τῆς Τριάδος τῶν Τραγικῶν καὶ αἱ ἀμίμητοι Ἀριστοφάνειοι κωμῳδίαί ἐνοοῦντο ἀκόπως ὑπὸ τῶν πολλῶν, ὑπὸ τὸν θαυμασίον τῆς Ἰωνίας οὐρανόν, ὅπου μετ' ἀγάπης ὁ ἐξ Ἀττικῆς Ἴων ἐδεξάμυτο τὸν ἀδελφὸν Ἴωνα καὶ συννοεῖτο διὰ τῆς ἰδίας διαλέκτου, νῦν, πού καὶ πού κατὰ μεγάλα, μέγιστα, διαστήματα μόνον ἀπαν-

τῶσιν ἐρείπια τινὰ οἰκτρὰ τῆς λαμπρᾶς ἐκείνης ἐποχῆς· τὴν δὲ γλῶσσαν τῶν θεῶν, ὡς ἀποκαλοῦσι τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν πάντες οἱ τὸ ἀληθὲς καλὸν φιλοῦντες σοφοί, ἀντικατέστησε τραχεῖα γλῶσσα, μήπω μάλιστα ἐκκαθαρθεῖσα ἀπὸ τῆς πρωτογενοῦς αὐτῆς καταστάσεως, διότι ἐπέπρωτο καὶ ταύτην Ἕλληνες τουρκομαθεῖς, ὡς οἱ Ἀργυρόπουλοι, Ἰακωβάκαι, οἱ μεγάλοι διερμηνεῖς καὶ φαναριῶται ἄρχοντες, καὶ σήμερον δ' ἔτι οἱ Καραθεοδωρῆ καὶ Ἀδοσίδαι καὶ Καρολίδαι καὶ Σουλλίδαι νὰ περικοσμήσωσι καὶ παρουσιάσωσι πρὸ τοῦ πέπολιτιμένου κόσμου εὐπρόσωπον, καλλιπέη καὶ ὠραίαν, μετοχετεύσαντες εἰς αὐτὴν τὰ ἀληθῶς διακυγῆ ρεῖθρα τῆς περσικῆς καὶ ἀραβικῆς καλλιλογίας καὶ μούσης.

Κατ' ἐκεῖνο ὅμως τοῦ χρόνου ἡ τουρκικὴ γλῶσσα ἦτο βάρβαρος καὶ τραχεῖα, ὡς καὶ μέχρι τοῦ νῦν λαλεῖται ὑπὸ τῶν Καστάμποληδων καὶ πολλῶν Τούρκων ἐν Μ. Ἀσίᾳ. Τότε δέ, ἀντικαταστήσασα τὴν ἑλληνικὴν, παρεῖχε φρικῶδη ἀντίθεσιν, ὁμοιάουσα ἀηδῆ κόρακος κρωγμὸν, διαδεξάμενον γλυκυμόλπου ἀηδόνοσ τὸν ἐρωτικὸν στόνον.

* *

Αἱ περὶ γλώσσης παραδόσεις τῶν Ἑλλήνων τῆς Μ. Ἀσίας, κυραὶ καὶ κύριοι, εἶναι φρικταί. Οἱ κατακτηταί, συντρίφαντες τὴν σπάθην τῶν ἠττημένων, ἤδη πρὸ παντὸς ἐφοβοῦντο—ἴσως οὐχὶ ἀδίκως—τὴν γλῶσσαν, θεωροῦντες αὐτὴν ὀξυτέραν, καὶ οἰονεὶ ἀκόνην, ἐφ' ἧς καὶ δι' ἧς θὰ ὤξυνετο ἴσως καὶ αὐθις τὸ τυραννοκτόνον φάσγανον τῶν νέων Θρασυβούλων· ὅθεν, ζητοῦντες νὰ σβέσωσι πάντα σπινθήρα, ὑπὸ τὴν αἰθάλην ἴσως βόσκοντα, ἔκριναν καλὸν τὴν γλῶσσαν νὰ ἐξοντώσωσιν. Καὶ δὴ παρεδόθη καὶ παραδίδεται ἡμῖν τοῖς Μικρασιάταις ὅτι οἱ Τούρκοι, ἅμα ἐγκατασταθέντες ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, πρῶτον μέλημα αὐτῶν ἔσχον μετὰ τὴν κατάργησιν τῶν ἐπιβαλλοῦσῶν θρησκευτικῶν τελετῶν, ἵνα—*voe victis!*—ἀποκόψωσι τὴν γλῶσσαν παντὸς τὴν ἑλληνίδα φωνὴν φθειρομένου· ἠναγκάσθησαν δὲ οἱ ταλαίπωροι Ἕλληνες, εἰς τὴν στυγνὴν αὐτῶν μοῖραν ὑπεικόντες, νὰ ἀποβάλωσι μὲν παντελῶς τὴν μητρικὴν γλῶσσαν, ἀντ' αὐτῆς δὲ νὰ λαλῶσι τὴν τῶν κατακτητῶν. Μόνῃ ἢ μῆτηρ Ἐκκλησίᾳ, εὐγνωμοσύνης φόρον ἀποτινοῦσα, εἰ καὶ ἐν ὑπογείοις σπηλαίοις τοῦ λοιποῦ διαιωμένη, ὡς καλὴ καὶ φιλόστοργος ἀδελφὴ περιεπτύξατο ἐν ταῖς ἀγκάλαις αὐτῆς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, παρέχουσα αὐτῇ ἄσυλον ἀσφαλὲς ἐν ἡμέραις δειναῖς. Ἐν μόνῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ ὁ Μικρασιάτης

ἤκραστο φθόγγων ἑλληνικῶν, καὶ συγκεκινημένος ἀνεφώνει τὸ τοῦ Φιλοκτήτου

ὦ φίλτατον γόνιμα! (στίχ. 234).

Μόνον δὲ καταφύγιον τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ ἔχων κατὰ τὸ μακρὸν ἐκεῖνο δούλειον ἡμᾶρ, ἐπεζήτηε ὅσον τὸ δυνατόν ἐν αὐτῷ νὰ παρατείνῃ τὴν διαμονήν του, ἐπὶ δύο καὶ τρεῖς καὶ ἔτι πλείους πολλακίς ὥρας. Εἰ καὶ λέξιν δὲν ἐνόει ἐκ τῶν ἐπὶ πολλὰς ὥρας εἰς ἀκρόασιν αὐτοῦ ἀναγνωσκομένων, ἐν τούτοις ἐθεώρει ἀνάγκην, ἐπιβαλλομένην αὐτῷ ὑπὸ μυστηριώδους καὶ ἀκατανικήτου δυνάμεως, νὰ ἐγκαθηλώσῃ ἐπὶ τῆς ὑγρᾶς τοῦ ναοῦ γῆς τοὺς πόδας καὶ νὰ ψιθυρίζῃ ἐν συντριβῇ, συγκεντρῶν τὴν δέησιν τοῦ Ἔθνους ὅλου ἐν ἑαυτῷ, «Ἐλέησόν με, ὁ Θεός, κατὰ τὸ μέγα ἔλεός Σου!» Ἀσυνειδήτως δὲ γινώσκει ἀπὸ στήθους τὸν *Ἐξάψαλμον*, τὸν *Ἀπόστολον*, τὴν *Θείαν Μετάληψιν* καὶ τὰ πλείστα τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ψαλλομένων τροπαρίων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον μετὰ τῶν ἤχων καὶ τοῦ μέλους αὐτῶν. Τὸ φιλόθησκον τοῦ Μικρασιάτου καθίσταται παροιμιῶδες, οὐδέποτε δὲ ἀδιαφόρως ἀκούει τὸ ξύλινον σήμαντρον, καλοῦν αὐτόν, μόλις ἐξεληθόντα τῆς λειτουργίας, εἰς τὸν ἑσπερινόν. Σπεύδει εἰς τὸν ναόν, ὡς ῥίπτεται ὁ ναυαγὸς εἰς τὴν σωτήριον λέμβον.

Πολλοί, φιλικώτερον τοῖς Τούρκοις διακείμενοι, ἢ φοβούμενοι νὰ ὁμολογήσωσι τὸ ἀπαίσιον γεγονός, ἢ καὶ ἀποφεύγοντες νὰ ὑπεκκλύσωσι φρονήματα καὶ αἰσθήματα ἔθνικα, παριστῶσιν ὡς ἐπινόημα τῆς φαντασίας τῶν Ἑλλήνων τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀποκοπὴν τῶν γλωσσῶν καὶ ἄλλοι, οἵτινες ἱστορικώτερον δὴθεν ἐξετάζοντες τὴν παντελεῖ σχεδὸν ἔλλειψιν τῆς μητρικῆς τῶν Ἑλλήνων τῆς Μ. Ἀσίας φωνῆς, ἀποδίδουσι τὴν πρᾶξιν τοῖς Πέρσαις, οἵτινες, λέγουσι, κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἐπιδραμόντες τὴν ἐν λόγῳ χερσονήσον, σὺν ἄλλοις πολλοῖς κακοῖς, ἐξετέλεσαν καὶ τὸ φρικτὸν τοῦτο ἔργον. Ἄλλ' οἱ ταῦτα διατεινόμενοι λησιμονοῦσιν ἐντελῶς πρῶτον μὲν ὅτι ἐπὶ Κύρου τοῦ Μεγάλου ἢ Μ. Ἀσία οὐπω ἦν ἑλληνόφωνος, ἔπειτα δὲ ἐπὶ Ῥωμαίων καὶ Βυζαντινῶν οἱ Πέρσαι ἐπ' ὀλίγον μόνον διέμειναν ἐν αὐτῇ, ἐξωσθέντες τέλει ἐπὶ Ἡρακλείου αἱ δ' ἀποικίαι, ἃς ἡ κυρίως Ἑλλὰς κατὰ μεγάλας δόσεις ἀπέστειλεν εἰς τὰς ἀνατολικὰς καὶ βορειανατολικὰς αὐτῆς κειμένας χώρας κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, περιωρίσθησαν εἰς τὰς νήσους, τὰς ἐγγὺς τῆς χερσονήσου, ἀνὰ τὸ Αἰγαίον καὶ τὸ Ἰκάριον καὶ τὸ Καρπάθιον πέλαγος καὶ ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, δὲν εἶχον δὲ ἀκόμη προχωρήσει εἰς τὰ ἐνδότερα,

ἀτινα κατακοῦντο ὑπὸ πολλῶν βαρβάρων φύλων, ἐξηπλωμένων καθ' ἅπασαν τὴν χώραν.

Μόνον οἱ μετὰ Κύρου τοῦ Νεωτέρου συναναβάντες ὑπὸ τὸν Κλέαρχον Μύριοι, ὁ Ἀγησίλαος, Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας καὶ πρὸ πάντων οἱ Διάδοχοι αὐτοῦ, κατακτήσαντες καὶ τὸ τμήμα τοῦτο τοῦ ἀπεράντου περσικοῦ κράτους, ἐξηλλήνισαν αὐτὸ καὶ κατώρθωσαν, ὥστε ἐπὶ τῶν ὄχθων τοῦ Τίγρητος καὶ Εὐφράτου, εἰς αὐτὰ τὰ Τίγρηνόκερτα, νὰ διδάσκωνται τὰ ἀρχαῖα δράματα τῶν κλασικῶν χρόνων, καὶ μετὰ πολλοὺς αἰῶνας νὰ εὕρῃ ὁ χρυσορρήμων Δημοσθένης τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Ἀντιοχείᾳ λαὸν κατανοοῦντα αὐτὸν ὅτε ἐξεφώνει τοὺς ἀθανάτους καὶ καλλιπεῖς ἐκείνους αὐτοῦ λόγους. Οἱ δὲ Σταυροφόροι, οἱ διὰ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Παλαιστίνην περαιωθέντες, πολὺ ὀλίγον ἢ οὐδόπως κατώρθωσαν νὰ ἐκφραχθῶσι τοὺς Ἕλληνας, διότι οὐδαμῶς σχεδὸν εὐρηγῆται ἴχνη τῆς διαβάσεως αὐτῶν. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι καὶ Ἕλληνες μετὰ ταῦτα αὐτοκράτορες ἐννοεῖται ὅτι οὐδὲν συμφέρον εἶχον ὅπως ἀποξενωθῶσιν ἄνθρωποις, ὧν τὰ στήθη ἦσαν προπύργια καὶ προασπίσματα κατὰ τῶν ἐκ τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας βαρβάρων, προκινδυνεύοντα ὑπὲρ τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς δόξης αὐτῶν.

Τούτων οὕτω σαφῶς κειμένων, τίς ἦν ὁ κατακτητής, ὅστις ἄμεσον εἶχε συμφέρον νὰ λησιμονήσῃ τὴν ἔνδοξον αὐτῶν καταγωγὴν οἱ Ἕλληνες, ἀποβαλόντες τὴν μητρικὴν γλῶσσαν, ἢ οἱ Τούρκοι; Ἄλλ' ὁ Ἕλληνας, εἰ καὶ ἠναγκασμένος νὰ ἀπαρνηθῇ τέλει τὰ πάτρια, πρᾶξ-πάθησεν ἐν τούτοις, καὶ κατώρθωσε, νὰ διατηρήσῃ αὐτὰ πανταχοῦ, ἔνθα ἦν τοῦτο δυνατόν· τούτου δ' ἔνεκα, ἐν ᾧ ἐν οὐδεμιᾷ πόλει τῆς Ἑλλάσσοις Ἀσίας — πλὴν τῆς Σμύρνης καὶ τῆς μικρᾶς Συνασοῦ — ἀπαντᾷ χριστιανικὴ κοινότης ἑλληνόφωνος, δὲν εἶναι ὁμῶς καὶ λίαν σπάνια τὰ ἀσήμαντα χωρία — ὁάσεις ἐν Σαχάρα, ἀληθῶς — ἐν οἷς περιεσώθησαν πολλὰ ἔθιμα καὶ ἤθη καὶ λείψανα τῆς γλώσσης, εἴτε ἔνεκα τοῦ δυσπροσίτου αὐτῶν, ὡς τὸ Φάρασα, παρὰ τὴν Καισαρείαν τῆς Καππαδοκίας, εἴτε διὰ τὸ εὐτελὲς τῶν προσόδων, ὡς τὰ περὶ τὴν Νίγδην χωρία, τὸ Φερτέκιον, ἢ πατρὶς μου Ἀραβάνιον, τὸ Κούρδονος, ἢ Δελμεσσός, τὸ Μισθί, ἢ Ἀνακοῦ, τὰ περὶ τὸν Πόντον πολίχνια καὶ αἱ κῶμαι κτλ.

Ὅπως δὲ ὁ ἔνδοξος Γάλλος Κυβιέρος, ἐξ ὀλίγων ὀδόντων ἢ ἐξ ὀλίγων ὀστέων σκελετοῦ τινος κατώρθου νὰ ἐννοῇ εἰς τίνα συνομοταξίαν καὶ ἐποχὴν ἀνήκε ζῶν τι προκατακλυσμαῖον, καὶ ἀλανθάστως ἐξῆγε τὰ συμπεράσματα αὐτοῦ, συμπεράσματα μὴ ἐπιδεχόμενα ἀντίρρησιν, οὕτω καὶ ὁ γλωσσολόγος ἢ καὶ ἀπλῶς φιλόλο-

γος, ἐκ τῶν κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν διεσπαρμένων λειψάνων τῆς γλώσσης, δύναται νὰ πορισθῇ ἀσφαλῆ συμπεράσματα, πολυειδῶς τῆ ἀρχαιολογία καὶ τῆ ἱστορία λυσιτελοῦντα. Διότι ἡ σημερινὴ τῶν ἐλληνοφώνων τῆς Μ. Ἀσίας Ἑλλήνων γλώσσα, εἰ καὶ κατηρησιωμένη καὶ ἀποβαλοῦσα ἀληθῶς τὸ ἀρχέγονον αὐτῆς κάλλος, διατηρεῖ ὁμῶς ἔχνη καταφανῆ ἐκείνου, ὡς ὁ Παρθενῶν, ὅστις, εἰ καὶ ἐρείπιον, ὑφύεται ὁμῶς γαῦρος ὑπεράνω τῶν αἰώνων, ἐπιβάλλων τὸ σέβας καὶ τὸν θαυμασμόν πάσαις ταῖς ἐρχομέναις καὶ παρερχομέναις γενεαῖς.

B'

Ἐπὶ τὸ φιλολογικώτερον δ' ἤδη στρέφων τὸν λόγον, δὲν θὰ ἐνδιατρίψω ἐν τῷ παρόντι πέρα τοῦ δέοντος, πεποιθὼς ὅτι τὸ εὐγενές ἀκροατήριον, τὸ τιμῆσαν τὴν παροῦσαν ἐσπερίδα, δύναται νὰ ἐκτιμῆσῃ ἐξ ὄνυχος τὸν λέοντα. Θέλω δὲ περιορισθῆ εἰς τινὰ μόνον τῶν τῆς πατρίδος μου, ἄτινα καὶ κάλλιον γινώσκω καὶ ἀγνότερα ξενισμῶν διετηρήθησαν.

Λοιπὸν ἐν Ἀραβανίῳ λέγεται :

A

Ἄδρῶ, τὸ χονδρὸν ἀρχαιοτάτη λέξις.

Ἄκροδῶμα, τὸ γείσον.

Ἄλμειχτῆρ, τὸ δοχεῖον, ἐν ᾧ ἀμέλγουσιν.

Ἄλυκό, τὸ ἄλυρόν.

Ἄνεψιδός, ὁ ἐξἄδελφος, ὡς καὶ παρὰ τοῖς παλαιοῖς.

Ἄνομος, ὁ ἄνεμος (καὶ ὁ ἄηρ).

Ἄσθενάρ, ἀσθενής.

Ἄστρες, ἀστέρες.

Ἄτσου, αὐτοῦ (ἐπιρρημ.).

Ἄπτω, ἀνάπτω.

Ἄψά, ἀμέσως, ταχέως (Πρβλ. τὸ ὁμηρικὸν ἈΨα).

B

Βάλ, βούβαλος.

Βορκόκ', βερύκοκκον.

Βορρίζω, χωρίζω τὸν σῖτον ἢ τὴν κριθὴν ἀπὸ τῶν ἀχύρων. Ἴσως ἐκ τοῦ Βορρά.

Βῶρ', βῶδιον, ὁ βοῦς.

Βορκέντζι, βφδόκεντρον, τὸ βούκεντρον.

Γ

Γέννημα, μόνον ὁ σῖτος· οἱ λοιποὶ δημητριακοὶ καρποὶ ὀνομάζονται ἄλλως.

Γοῦπα, ἡ κοιλότης· ἐκ τοῦ Γύπη (Ἡσύχ.).

Δ

Δάκνω, δαγκάνω· ὁ ἀόριστος Ἔδακα.

Δεκράντζι, δίκρανον.

Δρανῶ, βλέπω καὶ παρατηρῶ.

Δωμάτ' τὸ κυλιντζήρ. Ἐπειδὴ τὰ δώματα τῶν οἰκιῶν εἶναι ἄνευ κεράμων, ἐπικαλύπτονται δὲ μὲ-

νον διὰ χωμάτων, γίνεται ἀνάγκη, πρὸς παρακώλυσιν τῆς ἐκ τῶν ὑετῶν καὶ τῶν χιόνων ἐκροῆς τῶν ὑδάτων, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν νὰ κυλίνεται βαρὺς λίθινος κύλινδρος, ἰσοπεδῶν τὸ ἔδαφος τοῦ δώματος καὶ καλούμενος Κυλιντζήρ.

E

Εἶρα, εἶδα.

Ἐργάτης, ἐργάτης.

Ἐσοβέξα, ἔζευξα.

Z

Ζέρω, θερμαίνω.

Ζευλή, ζεύγλη.

Ζύγ', ζυγός.

Θ

Θέκνω, Τέκνω καὶ Σέκνω, τίθημι.

K

Κάκα καὶ Μέγα Μάνα, ἡ μάμμη.

Καλδευτῆρ, κλαδευτήριον.

Κάμνω, ἐργάζομαι μόνον· τὸ τῆς νεοελληνικῆς Κάμνω = Ποιῶ, πράττω λέγομεν Ζάζω.

Κάρουμαι, κάθημαι.

Καψιμιῶνα, ἡ ἀποθήκη τῶν καυσοξύλων.

Κερκέλλια, ἐνώτια (ἐκ τοῦ Κρικέλλια, Κρικος).

Κλώρω, 1) Νήθω καὶ 2) Περιπατῶ.

Κομπόνω, ἀπατῶ.

Κορόνω, κενόνω.

Κοτζυλώ, παραπαίω.

Κουπόνω, κενόνω καὶ χύνω.

Κρούω, τύπτω καὶ κρούω.

Κρυψιῶνα, τὸ κρησφύγετον τῶν

Χριστιανῶν, ἦτοι ὑπόγεια, λέλαξευμένα ἐντὸς βράχων.

Λ

Λάβος, ἡ λαβή.

Λαλω, φλυαρῶ.

Λάμε, προστακτικὴ τοῦ Λάμω (Ἐλαύνω), ἀροτρία.

Λαμνι, ἡ λεπίς.

Λα(χ)λαίρω, ἐγγίζω· ὁ ἄηρ. Ἐλαχέρ το, τὸ ἤγγισεν.

Λα(χ)λαίρω μᾶτε, βαρκαίνω.

Λαχτῶ, λακτιζῶ.

Λερό, νερόν.

Λυκμὲν καὶ Λυκνέρ, λυχνάριον, λύχνος.

M

Μαραινίσκω, μανθάνω. Συνήθης ἡ κατάληξις ἰσκω.

Μα(χ)αιρταῖς, μεταφορικῶς τὰ χρήματα.

Μέταπο, μέτωπον.

Μορόπωρο, μετόπωρον, τὸ φθινόπωρον.

Μοῦζα, μυῖα.

Μυρίρα, κατάλογος ὀνομάτων νεκρῶν καὶ ζώντων, παραδιδόμενος τῷ λειτουργοῦντι ἱερεὶ πρὸς μνημόνευσιν κατὰ τὴν ὥραν τῆς προσκομιδῆς.

N

Ναῖκα, γυναῖκα, ἡ γυνή, κατ' ἀφαιρέσειν τῆς ἀρχικῆς συλλαβῆς.

Νανούρ, τὸ λίκνον.

Νέρ, λινάριον.

Νηκκληζιά, ἐκκλησία.

Νησοτσά, φωτιά. Ἐκ τοῦ Εἰς τὴν ἐστίαρ.

Νουγκιά, οὐγκία, ἡ ὄκα.

Νύχια, ὀνύχια, οἱ ὄνυχες. Καί μεταφορικῶς τὰ χρήματα.

Ξ

Ξερόνω, στεγνόνω.

Ξύστρο, ξύστρα.

Ο

Όιμα, αἷμα. Κατὰ παράδοξον μετατροπὴν τῆς διφθόγγου ἢ συγχώνευσιν τοῦ ἄρθρου **Τὸ αἷμα**.

Όλιος, ἥλιος.

Όλοκος, πῦον· ἐκ τοῦ **Έλοκος**.

Όλμος. Οὕτω καλοῦσι τὸ μέγα λίθινον ἰγδίον τοῦ χωρίου, ἔνθα κοπανίζεται ὁ βεβρασμένος καὶ ἀπεξηραμένος σίτος, κατασκευαζόμενος εἰς **πληγοῦρι**, ἀναπληροῦν παρ' ἡμῖν τὴν ὄρυσαν.

Όξεινα, τὰ τουρκιστὶ **τούρσιζά**.

Όξεινο γάλα, τὸ τουρκιστὶ **γρογοῦρι**.

Όξειρ', ὀξειδίον, τὸ ὄξος.

Όραμα, ὄνειρον, ἐνύπνιον.

Όργατα, πληθυντ. τοῦ **Όργο** (ἔργον). Πρβλ. **Άλόγατα** κτλ.

Π

Πάλος, μόνον οἱ εἰς τοὺς τοίχους ἐνσφηνούμενοι πασσαλίσκοι.

Πᾶν κανεῖς, πᾶς τις, ἕκαστος.

Πιρόκακα, ἡ προμάμμη.

Πιρόπαππος, πρόπαππος.

Πλάρ', πωλάριον, ὁ πῶλος.

Ποῦμα, πῶμα (Πρβλ. **Πουλῶ**, **Κουροῦνα** κτλ.)

Πρασίρ', πρασιά.

Πράφτερα, πρόπτερα, τὰ κράσπεδα.

Ρ

Ράμμα, τὸ σχοινίον· ἡ δὲ μήρινθος λέγεται **Ψελο ράμμα**.

Ραντῶ, ραντίζω.

Σ

Σβέζω, ζευγνύω. Ὁ ἀρίστος **Έσβεζα**, ἔζεζα.

Σεκερίτσα, τιμητικὴ προσφώνησις τῆς νύμφης πρὸς τὰς ἀδελφὰς τοῦ συζύγου· τοὺς δ' ἀδελφούς καλεῖ **Τσελεμπή**.

Σεμαδενῶ, ἀρραβωνίζω.

Σήστρο, ἐλληνικωτάτη λέξις, ἐκ τοῦ **Σήθω**, σημαίνουσα τὸ κόσκινον.

Σκεύηα, σκεύεα· ἡ τὰ τοῦ μαγειρείου κυρίως.

Σουπλήνα, ὁ σπλήν*.

Σπερίσκω, σπείρω.

Σπουδάζω, σπεύδω.

Σταυρό· βοή' = Σταυρέ, βόηθει.

Έστράκια (ἐκ τοῦ **Όστρακα**, **Όστράκια**. Πρβλ. **Έξοστρακισμός**)· τὰ συντρίμματα τῆς λαγῆνου.

Στοῖᾶτα, ὀστέα (τα).

Συλόνω, ὑγραίνω (ἐκ τοῦ **Χυλόνω**).

Συννήφσα, σύννυφος. Οὕτω καλοῦσιν ἀλλήλας αἱ σύζυγοι τῶν ἀδελφῶν.

Σύντεκνος καὶ τὸ θηλυκὸν **Συτέξα** προσφώνησις τοῦ ἀναδόχου πρὸς τὸν πατέρα ἢ τὴν μητέρα τοῦ ὑπ' αὐτοῦ βαπτισθέντος.

Σωρόβω, σωρεύω.

Τ

Ταυρί, ταῦρος.

Τὸ 'μό, τὸ ἐμόν.

Τὸ 'μότουρ, τὸ ἡμέτερον.

Τὸ σό, τὸ σόν.

Τὸ σότουρ, τὸ ὑμέτερον.

Τοῦκειούρ', τὸ ἐκείνου, τὸ ἰδικόν του.

Τοῦκειουνιῶκ, τὸ ἐκείνων.

Τσῆν ὠρα, πρὸ ὀλίγου.

Τσιραχτσῆς, τινακτής, ἡ ἔρμη, ὁ πυρετός. Ἐκ τοῦ **Τιράσσω**.

Τσιχώρια, κιχώρια.

Υντι, τὸ ὕντιον.

Υπρωσε, ἀπέθανεν (ἐπὶ ἱερωμένων).

Φ

Φαρίζω, ἐστιῶ.

Φάχνω, σφάζω.

Φέγγος, σελήνη.

Φερίσκω, φέρω.

Φόνδζυλος, σπόνδυλος, ὁ τράχηλος.

Φουμιζῶ, κακίζω.

Φραμμῆ, φραγή.

Χ

Όρόματα ἀρρέων καὶ θηλέων.

Άββακούμ.

Άβραάμ.

Άγαθαγγελος.

Άζαριάς.

Άκεψιμάς.

Άλέξης.

Άνανίας.

Άνθηρίας (Άνδρέας).

Άνέστης.

Άρανάς (Άθανάσιος).

Άρζουμάν.

Άρσένης.

Άρχόνσα.

Άσλάν (τουρκ. Λέων).

Βηθλεέμ.

Γαβριήλ.

Φυσογόνια· οἱ πνεύμονες (ἐκ τοῦ **Φύσκος**).

Φυτό, ἡ ἄμπελος.

Χαιράζομαι, χαίρω.

Χεδῆρα, θυρίδιον (ἐκ τοῦ **Θετῆρα**, ἡ θέσις).

Χέλω, θέλω.

Χεός, Θεός.

Χεοῦ δόξα καὶ Παραγιᾶς τὸ **ζκάρ**, ἡ ἴρις, τὸ οὐράνιον τόξον.

Χεριζῶ, θερίζω.

Χιλέρό, χλωρός.

Χιωρῶ, θεωρῶ, βλέπω.

Χολή, ἡ ὀργή, ὁ θυμός.

Χολιάζομαι, ὀργίζομαι.

Χτοῆνος, ἡ ἀγέλας μόνον, ὡς τὸ **κατ' ἐξοχὴν οἰκιακὸν κτήνος**.

Χύρα, θύρα.

Ψ

Ψαλλισκω, ἀνακινώσκω.

Ψιρῆα. Ἐκ τοῦ **Κοψιδιά**, ὡς ἠκούσα τὴν λέξιν ἐν Πορταριά.

Ω

Ωγᾶ, ἀγᾶ, ᾠᾶ (Πρβλ. **Θαῦμα**, **Θαῦμά** κτλ.).

* Πρβλ. Γ. Ν. Χατζιδάκη, *Μελέτην ἐπὶ τῆς Ν. Ἑλλ. Γλώσσης* κτλ. σελ. 98.

Δέσποινα.	Μαγδαληνή.	Σάμπας (Σάββας).
Δευτερίνα.	Μακρίνα.	Σαμπατσιανή (Σάβ- βατιανή).
Δημηήτσης.	Μάρθα.	Σαμψών.
Δοξή και Λοξή.	Μαρία.	Σάρραι.
"Εννε ("Αννα).	Μαρίνα.	Σεραφείμ.
"Ερεμίας ("Ιερεμίας).	Μάρκος.	Σουλτάνα (τουρκ. Βα- σιλική).
Ευγέν.	Ματθαίος.	Σουσιάννα.
Εύλαμπία.	Ματρώνα.	Σταύρης.
Εύτατ.	Μελάνη.	Συμεώνης.
Ευτόμ.	Μετάξης.	Συνόρα.
Εύφημία.	Μηνάς.	Σωτήρ.
"Εφροσύνα.	Μητιάτ.	Σωφρόνης.
Ζάμπας.	Μουσαήλ.	Τιμότεος.
Ζαχαρίας.	Μουχαήλ.	Τρύφων.
"Ηλισάφ.	Μωϋσής.	Τσιτσέκα (τουρκιστι- "Ανθή).
"Ησαίας.	Ναζλή.	Τώμας.
Θεοφάνης.	Νύμφω (Νυμφοδώρα)	Φεβρώνια.
Θεόφιλος.	Ξαθή.	Φεγγάρα.
Θεοχάρης.	"Οσία.	Φιλαρέτος.
"Ισαάκ.	Παΐσιος.	Χαρελέμ.
"Ιστύλ. (Στυλιανός).	Πανάρετος.	Χάρισμα.
Καλλίνικος.	Πελαγία.	Χαττού.
Κεκλίκα (τουρκ. Πέρ- δικα).	Πέρδικα.	Χουρσή.
Κερεκίνα (Κυριακίνα).	Πρόβος.	Χρήστο.
Κλήμεντος.	Πρόρομος.	Χρυσόστομο.
Κύριλλος.	"Ραφαήλ.	Χρυσταντο.
Ληγόρης (Γρηγόριος).	"Ροίλης.	κτλ.
Λογοτάτε (Λογοθέτης).	"Ρωμανός.	
Λούκας.	Σαμουήλ.	

* * *

Ἐκ τῶν προπεθέντων ὑμῖν ὀλίγων λειψάνων ἐξάγονται πολλὰ συμπεράσματα, ἀλλὰ θέλομεν περιορισθῆ μόνον εἰς τὰ ἀκόλουθα :

Πρῶτον ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς ὑπάρχει μὲν σχεδὸν ἀκέραιος παρὰ ταῖς χριστιανικαῖς κοινότητες τῆς Ἑλλάδος, Ἀσίας, ἀλλ' ὅμως σήμερον, ἀληθῶς εἰπεῖν, οὐδὲν φανερόν σημεῖον φέρει, ὃ δὲ Μικρασια-

τῆς Ἑλλην, τὸ « λάθε βιώσας » ὡς ὄρον τοῦ ἰδίου βίου προθέμενος, ἀγνοεῖ καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς φυλῆς, εἰς ἣν ἀνήκει. Διότι, ἐὰν σήμερον ἐρωτήσητε Χριστιανόν τινα, ἔστω καὶ τὴν παρεφθαρμένην ταύτην ἑλληνικὴν γλῶσσαν λαλοῦντα :

— Τί εἶσαι ;

— Χριστιανός, θὰ σὰς ἀπαντήσῃ ἀδιστακτως.

— Καλὰ, Χριστιανοὶ εἶναι καὶ ἄλλοι, οἱ Ἀρμένιοι, οἱ Φράγκοι, οἱ Ῥῶσοι....

— Δὲν ἤξεύρω, θὰ σὰς εἶπῃ· ναί, καὶ ἐκεῖνοι πιστεύουσιν εἰς Χριστόν, ἀλλ' ἐγὼ εἶμαι Χριστιανός.

— Μήπως εἶσαι Ἑλλην ;

— Ὁχι, τίποτε δὲν εἶμαι ! Σὰς εἶπα ὅτι εἶμαι Χριστιανός, καὶ πάλιν σὰς λέγω ὅτι εἶμαι Χριστιανός ! θὰ σὰς ἀπαντήσῃ ἀδημονῶν.

Ἐκ τοῦ βραχέος τούτου διαλόγου εὐκόλως, νομίζω, ἐννοεῖ πᾶς τις πόσον στενῶς καὶ ἀρρήκτως εἶναι συνδεδεμένη παρὰ τῷ Μικρασιατῇ ἡ ἰδέα τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ Ἔθνισμοῦ, τέλεον ὑπὸ τοῦ πρώτου καταποθέντος. Καὶ ἀγαπᾷ μὲν τὸν Ῥῶσον, ὡς ὁμόδοξον, καὶ νομίζει ὅτι ὀφείλει αὐτῷ εὐγνωμοσύνην, διότι αὐτός, πολεμῶν τὸν κοινὸν τοῦ Χριστοῦ ἐχθρόν, ἐχαλάρωσεν ὅπως δήποτε τὰς πέδας τῆς δουλείας· καὶ θεωρεῖ μὲν αὐτὸν ἀληθῶς ἀδελφόν, ἀλλ' ἑτεροθαλῆ, οἱ δὲ πόθοι αὐτοῦ περιστρέφονται μόνον εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν. Περὶ Ἑλλάδος, Ἀθηνῶν καὶ Παρθενῶνος οὐδὲ ἀμυδρὸν ἰδέαν ἔχει, διότι οὐδέποτε ἤκουσε νὰ γίνηται περὶ αὐτῶν οὐδ' ὀλίγιστος λόγος· ἐν ᾧ ἐκ παραδόσεων, ζωηρότατα αὐτῷ μεταδιδόμενων, κάλλιστα γινώσκει πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, πλείστας ὕσας λεπτομερεστάτας πληροφορίας καὶ παραδόσεις διασώζων· ἡ δὲ σκέψις αὐτοῦ εἶναι διηνεκῶς προσκεκολλημένη ἐκεῖ, καὶ μετ' ἀκραδάντου ἐλπίδας προσδοκᾷ τὴν ἀνατολήν τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν καὶ πάλιν θὰ συνεχισθῇ ἡ τῆ 29 Μαΐου 1453 ὑπὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν Τούρκων διακοπεῖσα ἱερὰ λειτουργία. Ἀποθνήσκων δὲ καὶ βλέπων τοὺς πόθους αὐτοῦ μὴ ἐμπληρουμένους, διαψευδόμενα τὰ ὄνειρα καὶ ματαιουμένας τὰς γλυκεῖας ἐλπίδας του, στρέφει τὸ βλέμμα πρὸς τὸ μέρος νομίζει ὅτι ἱδρυταὶ ὁ περιφανῆς τοῦ Ὑψίστου Οἴκος, βυθίζει τὸ ὕστατον τὸ σβεννύμενον αὐτοῦ βλέμμα πρὸς τὸ ἀμυδρὸν ἐκεῖνο σημεῖον καὶ ἀποχαιρετίζει μετὰ πόνου μὲν, ἀλλὰ πάντοτε ἐλπίζων ὅτι, ὅτι αὐτός, διὰ τὰς ἰδίας ἀμαρτίας, δὲν ἠξιώθη, ἀφεύκτως θὰ ἀξιωθῶσιν οἱ ἀπόγονοί του. Καταλλήλως δ' ἐφαρμόζεται, νομίζω, διὰ τὸν

Μικρασιάτην Ἑλληνα, οὕτω κατερχόμενον εἰς τὸν τάφον, τὸ τοῦ Schiller :

«Denn beschliesst er im Grabe den müden Lauf,
Noch am Grabe pflanzt er die Hoffnung auf».

ἦτοι :

«Διότι, καὶ ἄφ' οὐ περατωθῆ· εἰς τὸν τάφον ἢ κοπιώδης πορεία αὐτοῦ, ἀκόμη καὶ παρὰ τὸν τάφον ἐμφυτεύει τὴν ἐλπίδα».

Δεύτερον δ' ἄξιον παρατηρήσεως ἐξαγόμενον εἶναι τὸδε· Ἐν τῇ ἑλληνικῇ διαλέκτῳ, ἣν μεταχειρίζεται ὁ Χριστιανὸς τῆς Μ. Ἀσίας, εὐρίσκονται προδήλως παμπληθεῖς λέξεις τουρκικαί, ὅπερ οὐδόλως παράδοξον βεβαίως, ἄφ' οὐ καὶ αὐτοὶ οἱ ἐγγύτατα τῇ μητρὶ Ἑλλάδι ἀδελφοὶ τῶν Ἰονίων Νήσων ἀναμιγνύουσι τῇ μητρικῇ αὐτῶν γλώσσῃ ἀπείρους ξένας λέξεις, καὶ δὴ ἰταλικὰς. Ἀλλὰ παρὰ τῷ Ἑλληνι τῆς Μ. Ἀσίας συνέβη τι, ἄξιον θαυμασμοῦ, τολμῶ εἰπεῖν. Ἐπειδὴ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀποδείξῃ ὅπερ κατὰ τοῦ κατακτήσαντος αὐτὸν ἔθνους ἔτρεφε μῖσος, βλέπων δὲ τὴν γλώσσαν, ἣν παρὰ τῶν προγόνων εἶχε λαβὼν, καταστρεφομένην, καὶ διαφεύγουσαν ἀνεπιστρεπτει ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ τὴν πάτριον κληρονομίαν, προσεπάθει παντὶ σθένει νὰ διαστρέψῃ καὶ στρεβλώσῃ καὶ αὐτὸς τὴν γλώσσαν ἐκείνου, ἄλλοτε μὲν ἐνοσηνῶν ῥίζας ἑλληνικὰς εἰς τὰς τουρκικὰς λέξεις καὶ ἄλλοτε καταθραύων τὰς καταλήξεις αὐτῶν. Οὕτω, χάριν παραδείγματος, ἐν ᾧ λέγει «Κοιμοῦμαι» καὶ «Κάμνω» καὶ «Κόφτω» καὶ «Πορπατῶ» καὶ «Κλώρω» καὶ «Δάκνω» «Ἐδάκκε» καὶ «Κάρουμαι» καὶ «Πίνω», «Ποτζίζω» κτλ. κτλ., ἀναγκαζόμενος νὰ εἴπῃ τουρκιστὶ «Γιαπτιρίριμ», «Κεστιρίριμ», «Γιουρτδουρούρουμ», «Γκεζιδιρίριμ», «Ἐτουρτδουρούρουμ», «Ἰτσιρτιδιρίριμ» κτλ. κτλ. λέγει: Γιαπτιρτὶ **ἔζω**, Κεστιρτὶ **ἔζω**, Ἐτουρτδ **οὐζω**, Ἰτσιρτδ **ἔζω** κτλ. κτλ.

Τὸ τοιοῦτό δὲν τεκμηριεῖ ὅτι ὁ Ἕλληνας ὁμοίαζε λέοντα, μὴ δυνάμενον μὲν ἀπὸ τοῦ κλωβοῦ νὰ δάκῃ τὴν χεῖρα, ἀλλὰ τούλάχιστον κατασχίζοντα διὰ τῶν ὀδόντων τὰ κράσπεδα τοῦ ἐντεριῶ τοῦ προσπελάζοντος αὐτῷ δαμαστοῦ του ; Ἀλλὰ καὶ ἔτι πλέον καὶ ἔτι πρὸς φοβούμενος τὴν πρὸς πᾶν καλὸν ἀποστροφὴν τῶν διαδόχων τοῦ κατακάυσαντος τὴν μεγίστην τῶν Πτολεμαίων βιβλιοθήκην Ὁμέρ, ὁσάκις ἐβλεπε Τούρκον τινα πλησιάζοντα πρὸς τὸ μέρος του, συνέκοπτε, συνέσφιγγε τοὺς ὀδόντας καὶ ἠσχήμιζε καὶ ἠκρωτηρίαζε τὰς καλλονας τῆς ἰδίας γλώσσης, ὅπως πλειότερον παρομοιάσῃ αὐτὴ πρὸς τὴν τοῦ Περθητοῦ του καὶ ἀπαλλαγῇ φοβεραῖς συμφοραῖς.

Γ'

Πολλὰ δὲ καὶ ἀκραιφνῶς ἑλληνικὰ διετηρήθησαν καὶ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῶν Ἑλλήνων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὡς καὶ αἱ παρὰ τῷ λαῷ προλήψεις, δι' ὧν ἀριδῆλως καταδείκνυται ἡ ἐθνικὴ αὐτῶν καταγωγή. Εἰ καὶ εἶναι λοιπὸν πολλὰ, ἄπειρα, τὰ καὶ νῦν ὑπομιμνήσκοντα τοὺς ὀμηρικοὺς ἥρωας καὶ τὰς ἕξεις ἐκείνων, ἐν τούτοις θέλομεν περιορισθῆ μόνον εἰς τινὰς τῶν προλήψεων.

Ὡς παρὰ πᾶσι τοῖς Ἑλλησι, τοῖς καθ' ἅπασαν τὴν ὑψηλίον διασπαρμένοις, καὶ ἐν Μ. Ἀσίᾳ ἡ Τρίτη θεωρεῖται ἡμέρα ἀποφοράς· ὁ δ' ἀνατολίτης Ἕλληνας, χωρὶς νὰ γινώσκῃ τὸν λόγον, εἶναι πεπεισμένος ὅτι ἡ Τρίτη εἶναι ἡ χειροτέρα πασῶν τῶν ἡμερῶν, καὶ οὐδεμία πράξις, κατ' αὐτὴν ἐνεργουμένη, λαμβάνει καλὴν ἔκβασιν. Οὐδεὶς ἐκπατρίζεται κατὰ Τρίτην, προτιμᾷ δὲ ὀκτῶ καὶ πλείονας ἡμέρας νὰ ἀναμένῃ τὸ διὰ τῆς Μερσίνης (ἐπίνειου τῶν ἐνδοτέρων τῆς Ἀσιατικῆς Τουρκίας χωρῶν) εἰς Κωνσταντινούπολιν κατευθυνόμενον ἀτμόπλοιο, ἢ νὰ ἐξέλθῃ τοῦ χωρίου του, διότι εἶναι βέβαιος ὅτι, ἀποδημῶν κατὰ τὴν ἀπαισίαν ταύτην ἡμέραν, οὐδέποτε πλέον θὰ ἴδῃ καὶ πάλιν τὴν γενέτειραν. Ἐπ' ἴσης οὐδέποτε μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου διηγεῖται ὁ ἑλληνόφωνος τούλάχιστον Μικρασιάτης τὰ ὄνειρά του, διότι ἀμέσως ἢ μάλα του φιμοῖ τὸ στόμα τοῦ τέκνου τῆς, λέγουσα:

— Καλὸ δὲν ἔναι, γιὰ θρούμ, μὴ τὸ λές· «τα(χ)ὺ σαμπαχτὰν τὸ λές τὸ εἶρες τὸ ὄραμα».

Καὶ ἐν τούτοις παντελῶς ἀγνοεῖ τὸν Ὀμηρον καὶ τὰ ἀθάνατα ἔπη τοῦ ἔθνους αἰοιδοῦ, καθ' ἃ καὶ οἱ κατὰ τοῦ Ἰλίου ἐστρατεύσαντες υἱες Ἀχαιῶν μετ' ἀγωνίας ἀνέμενον τὴν ἀνατολὴν τῆς ῥοδοδακτύλου Ἡοῦς ὅπως διηγηθῶσι τὰ ἐνύπνια των. Ὡσαύτως ἀπαρεγκλίτως σὺν ταῖς νηστεῖαις καὶ ταῖς λοιπαῖς θρησκευτικαῖς διατάξεσι φυλάττει καὶ τὴν Τρίτην καὶ τοὺς γάμους κατὰ Μάιον, πεπεισμένος ἀκράδαντος ὅτι δὲν τὸν ἠπάτησαν, εἰπόντες αὐτῷ νὰ ἀπέχῃ πάσης ἐργασίας τὴν Τρίτην καὶ παντὸς γάμου κατὰ Μάιον· αὐτὸς δέ, χωρὶς νὰ ἐπιθυμῇ νὰ μάθῃ πλείονα, ὡς εὐπειθὲς τέκνον, διατηρεῖ τὴν ἱερὰν παρακαταθήκην παρὰ τῶν πατέρων παρέλαβεν. Ἀναμφιβόλως ὅμως ἡ χαρὰ αὐτοῦ ἔσεται μεγίστη, ὅταν βραδύτερον, ἐν εὐνοικωτέραις τοῦ ἔθνους περιστάσεσι, μάθῃ ὅτι ἡ τέως παρὰ πάντων θεωρουμένη πρόληψις, ἐξ ἀμαθείας προσερχομένη, ἦν ἀπλούστατα ἐθνικὸν πένθος, ὅπερ, ὡς φιλόστοργος υἱὸς τῆς μεγάλης Πα-

τρίδος, ἐπὶ πέντε αἰῶνας ἐφύλαξε, συμπεπθὼν τῷ ὄλῳ Ἔθνει ἐπὶ τῇ ἐπελθούσῃ ἀνυπολογίστῃ συμφορᾷ τῆς Ἀλώσεως, συμβάσῃ, ὡς γνωστόν, καθ' ἡμέραν *Τρίτην* καὶ μῆνα *Μάϊον*, καὶ ἐπομένως ἡ *πρόληψις* ἐκείνη ἦν χρυσοῦφαντον νῆμα, λεπτὸν καὶ δυσδιάκριτον, δι' οὗ συνεδέετο πρὸς τε τὸν μεσαιωνικὸν τοῦ Βυζαντίου καὶ τὸν ἀρχαῖον τῆς πάλαι μητροπόλεως Ἑλληνισμὸν.

* *
*

Εἰς τοιαύτην λοιπὸν, οὐχὶ βεβαίως λίαν ῥοδίνην, ὡς βλέπετε, κατάστασιν εὐρίσκετο ὁ τῆς Μ. Ἀσίας Ἑλληνας, ἐπειδὴ οἱ κατακτηταὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐξέχυσαν ὄλην τὴν κατὰ τῶν ἀλλοθρήσκων λύσσαν των, μηδενὸς φεισθέντες, λάβροι δὲ ἐπέπεσον κατὰ τῆς θρησκείας, τῆς γλώσσης, τῶν ἠθῶν, τῶν ἐθίμων, τῶν παραδόσεων ἡμῶν, καὶ πολυειδῶς ἐκάκωσαν πᾶν ὅ,τι ἱερόν, τιμαλφές καὶ προσφιλές εἶχομεν. Καὶ δὴ ἐν τοῖς πρώτοις κατηργήθη πᾶσα θρησκευτικὴ τελετὴ τῆς ἐξωτερικῆς λατρείας τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑπὸ τῶν ἐπιδρομέων τῆς *Κόκκινης Μηλιάς*, οἱ δὲ ταλαίπωροι Χριστιανοὶ ἐκαλοῦντο εἰς τὸν ναὸν περὶ ὄρθρον βαθῦν οὕτω: ὁ *κανδηλάπτης* (*κανδηλάφτης*), περιερχόμενος, ἔκρουε τὰς θύρας πασῶν τῶν οἰκιῶν, οἱ δὲ Χριστιανοί, ἀφυπνιζόμενοι, ἔσπευδον εἰς τὸν ναόν, ὅπως εὐχαριστήσωσι τῷ Θεῷ, διότι, πληθείσης οἴκου τῆς καρδίας τοῦ Τούρκου, συγκατετέθη οὗτος νὰ ἐπιτρέψῃ τῷ Χριστιανῷ, ἀντὶ τοῦ νενομισμένου *χαρατσιου*, νὰ φέρῃ τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῶν ὤμων! Αἱ δὲ λίαν ἀπομεμακρυσμένοι οἰκίαι ἐλάμβανον γινῶσιν τῆς ἐμφανίσεως τοῦ λυκαυγοῦς διὰ τῶν ἀλεκτόρων, οἵτινες τότε ἀντικαθίστων τοὺς *κανδηλάπτας*, τὰ *σήμαντρα* καὶ τὰ ὄρολόγια.

Ἄφου ὅμως ὁ ἀπὸ τῆς Ἀσίας χεῖμαρρος ἐχώρησε πρὸς τὰ πρόσω, πρὸς δυτικωτέρας χώρας, καὶ ἐπεξετάθησαν ἐπὶ μακρὰς ἐκτάσεις αἱ κατακτήσεις, ἡλαττώθη βαθμηδὸν ἡ πρώτη ἐκείνη ὄρμη, ἤρθη δὲ εἰς ὕψη δυσδιόρατα ὁ θρόνος τῶν Μουσουλμάνων, τότε πλέον ἐχαλαρώθη ὀλίγον καὶ ἡ αὐστηρότης αὐτῶν καὶ ἐπετρέπη τοῖς Χριστιανοῖς νὰ κρεμάσωσι πρὸ τῆς χαμηλῆς εἰσόδου τῆς αὐλῆς τοῦ ναοῦ ἡ παρὰ τὰ πρόθυρα τῶν σχολείων (διότι, ὡς ἐρρήθη, ἡ παιδεία, κατεπτηχυῖα, προσέφυγεν εἰς τοὺς κόλπους τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας, πάντοτε δέ, καὶ μέχρι σήμερον, τὰ σχολεῖα ἀποτελοῦσι μέρος ἀναπόσπαστον τῆς κεντρικῆς ἐκκλησίας ἐν Μ. Ἀσίᾳ) σανίδα, συνήθως *καρυφνῆν*, ἣν ἔκρουον οἱ *κανδηλανάπται* διὰ ξυλίνων σφυρίων (*τοκμάχια*) κατὰ τὰς ὄρας τῆς ἐνάρξεως τῶν ἀκολουθιῶν ἢ τῶν μαθημάτων.

Οὕτω παρήλθον πολλά, πάμπολλα ἔτη, οὐδαμῶθεν δ' ἄτυχῶς οὐδ' ἡ ἐλαχίστη περι αἰσιωτέρου μέλλοντος ἀκτις διέσχίζε τὰ περι τὸν Μικρασιατικὴν Ἑλληνα ζοφερὰ νέφη ὅτε, αἴφνης καὶ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν, ἐψιθυρίσθη ὅτι κῶμαί τινες, εὐποροῦσαι ὅπως δήποτε, ἔλαβον τὴν ἄδειαν, ἕνεκα τῆς ἀνεπαρκείας τῶν ξυλίνων *σημάντρων*, μὴ ἀκουομένων εἰς ἰκανὴν ἀπόστασιν, νὰ ἀναρτήσωσιν ὀλίγον ὕψη-λότερον *σήμαντρα σιδηρᾶ!* Καὶ προσεπάθουν νὰ εἰσδύσωσιν εἰς τὰ μύχια τῶν διανοημάτων τῶν ἀρχόντων, οὐδεὶς ὅμως ἠδύνατο νὰ ἐνοήσῃ τὴν ἀληθῆ αἰτίαν τῆς τόσης συγκαταβάσεως τῆς κρατούσης φυλῆς· διάφοροι δὲ γινῶμαι καὶ κρίσεις διεσταυροῦντο καθ' ἀπάσας τὰς διευθύνσεις. Καὶ οἱ μὲν, φέρ' εἰπεῖν, ἔλεγον ὅτι νέος Σουλτάνος ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τῶν Καλιφῶν, φιλανθρώπων ἐμπορούμενος αἰσθημάτων, καὶ εἰσῆκουσεν, ἐξ οἴκου πρὸς τὸ ὑπόδουλον στοιχεῖον, τῆς δεήσεως τοῦ Πατριάρχου, θερμῶς τὸν *Πατισᾶχ* ἰκατεύσαντος, καὶ ἐπέτρεψε τὴν τοιαύτην *καινοτομίαν*. Ἄτεροι δὲ ἀπέδιδον αὐτὴν εἰς τὸν Βεζύρην, ὅστις, ἔλεγον, ἐξ Ἑλλήνων τὸ γένος ἔλκων, προσβλήθεις δὲ καὶ ὑπὸ σπουδαίας χριστιανικῆς ἀργυράρχης, ἀνεμνήσθη τῆς θρησκείας τῆς μητρὸς του, καὶ ἔταξεν ἑαυτὸν εἰς τὴν *Παραγίαν* (Μερίεμ Καδὶν) καὶ ὑπεσχέθη νὰ ἀνακουφίσῃ τοὺς εἰς Χριστὸν πιστεύοντας. Ἄλλοι, μᾶλλον φιλύποπτοι, ἐν ὄραϊαῖς μεταφορικαῖς ἐκφράσεσι μετέφραζον τὸ τοῦ Βιργιλίου:

«Timeo Danaos et dona ferentes».

Ἄλλοι πάλιν εἰς στενωπάτους κύκλους ἐκοινολόγουν ὅτι ἐπέστη τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου καὶ ὅτι ἤρξαντο ἐκπληροῦμεν αἱ προφητεῖαι τοῦ Ἀγαθαγγέλου περὶ τοῦ *ξανθοῦ γένους* κτλ. Τέλος δὲ πρέσβυται τινες διεβεβαίουν ὅτι, ὅτε ἀνεχώρουν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τοῦ πλοίου εἶχον παρατηρήσει τὴν ἐπὶ τοῦ θόλου τῆς Ἀγίας Σοφίας ἡμισέληνον διάφορον, ἦτοι τὰ κέρα αὐτῆς λίαν διεσπῶτα, ἐν ᾧ, ὅτε πρὸ εἰκοσαετίας τὸ πρῶτον μετέβησαν εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ ναοῦ, τὰ κέρα τῆς ἡμισέληνου ἦσαν τοσοῦτον ἐγγὺς ἀλλήλων, ὥστε αὐτὴ ὁμοίαζεν ὄφιν, προσπαθοῦντα νὰ δάκῃ τὴν οὐράν, καὶ ἀπετέλει σχεδὸν κρίκον. Τοῦτο, κατ' αὐτούς, ἀπλούστατα ἐδήλου ὅτι ἡ τέως κοσμοκράτωρ Τουρκία, ἦτις μικροῦ δεῖν διὰ τῶν σπειρῶν αὐτῆς περιέβαλλεν ὅλον τὸν κόσμον, ἤρξατο βαθμηδὸν ἐκπίπτουσα, ἥδη δέ, καθόσον ἀποσπῶνται ἀπ' αὐτῆς ὀλόκληρα βασίλεια καὶ ἀποξενοῦνται μέγιστα ἑπαρχίαι, ἡμέρα τῇ ἡμέρα ἀπο-

μακρόνονται ἀπ' ἀλλήλων καὶ τὰ ἄκρα τῆς ἡμισελήνου, ἀπαυδήσας δὲ ὁ ἀγαρηγὸς δράκων κλίνει πρὸς τὴν γῆν...

* *
*

Ἐνταῦθα δέον νὰ προστεθῆ καὶ τόδε· αὐστηρῶς ἦν ἀπηγορευμένον τὸ κρούειν τὸ σήμαντρον κατὰ τὸ δειλινὸν (ικινδι) καθ' ὅς ὦρας ὁ μουεζίνης ἐκάλει εἰς προσευχὴν τοὺς Μωαμεθανούς. Ἐάν, κρουομένου τοῦ σήμαντρον, ἤκουετο μακρόθεν ἡ φωνὴ τούτου, ὤφειλεν ὁ κρούων τὸ σήμαντρον ἀμέσως νὰ παύσῃ, ἵνα μὴ ταράξῃ τὸν μουεζίνην· ἄλλως, οἱ Χριστιανοὶ ὑφίσταντο τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐπειδὴ διὰ τοῦ σήμαντρον ἐκωλύετο ἡ δοξολογία τοῦ Ἀλλάχ καὶ ὁ θρίαμβος τοῦ Ἰσλαμισμού!

* *
*

Καὶ οὕτω καὶ αὖθις

«Παρθῆλον ἡμέραι καὶ χρόνοι μεγάλοι,
Εἰς βάτους ἐπίνιγη τὸ εὐβοτρυ κλήμα,
Ἡ κόμη γονέων σεπτῶν ἔλευκάνθη»

κατὰ τὸν ποιητὴν, οἱ δὲ Χριστιανοί, «στέργοντες μὲν τὰ παρόντα», ἀλλὰ μὴ «ζητοῦντες τὰ βελτίω», ἐξηκολούθουν ζηνητευόμενοι μακρὰν τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, ὅπως προσπορίζονται τὰ πρὸς τὸ ζῆν, τῆς ἰδίας χώρας μηδὲν ἄξιον λόγου ἐμπόριον κεκτημένης, καὶ ἐν τῇ ξένη μετ' ἀπείρους στερήσεις καὶ κακουχίας, ἐπὶ μακρὰ ἔτη, κατάρθουν νὰ συναθροίσωσι ποσὸν τι, ὅπερ, κομίζοντες εἰς τὰς πατρίδας, ἐν βραχεὶ χρόνῳ κατηνάλισκον, ἠναγκάζοντο δ' αὖθις εἰς νέαν ἀποδημίαν, ἐξ ἧς ὀλίγοι μὲν ἐπανέκαμπτον εἰς τὰ ἴδια, πολλοὶ δὲ ἐν τῇ ξένη τὸ ὕδωρ τῆς Λήθης ἢ τοῦ Κωκυτοῦ πίνοντες ἢ ὑπὸ τῶν τὰς μεγάλας πόλεις λυμαινομένων Σειρήνων ἀρρήκτοις δεσμοῖς δεσμευόμενοι, οὐδ' ἀπαξ ἐπανέβλεπον τὸ πατριον ἔδαφος· ὀλίγοι δὲ τινες ὅμως καὶ ἠυδοκίμου ἐν ταῖς ἐξεχούσαις τῆς κοινωνίας τάξεσι, μετ' ἀγάπης ἔστιν ὅτε τὸν τόπον, ἔνθα πρῶτον τὸν ἥλιον εἶδον, ἀναμιμνησκόμενοι. Ἐκ τῶν τελευταίων τούτων ἦν καὶ ὁ ἐμὸς συμπατριώτης Χρηστός Κάζογλου, μεγάλης παρὰ τῷ τελευτήσαντι Σουλτάνῳ Ἀζήζ εὐνοίας ἀπολαύων, ὅστις, προμηθεύων διάφορα σιδηρικὰ εἶδη ἐξ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας τῇ Τουρκικῇ Κυβερνήσει καὶ Αὐλῇ, ἔσχε τὴν φαινήν ιδέαν ἵνα ἐξαιτήσῃται καὶ λάβῃ παρὰ τοῦ μονάρχου ἐκείνου τὴν ἄδειαν ὅπως ἀποστείλῃ μικρὸν κώδωνα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς

* Σ. Ν. Βασιλειάδου, Γαλάτεια (Τὸ ἄσμα τοῦ Ὀρφέως).

πατρίδος αὐτοῦ Ἀραβανίου. Παρηγγέθη ὁ κώδων εἰς Ἀγγλίαν, ἐστάλη εἰς τὸ χωρίον, κατασκευάσθη κατάλληλον σιδηροῦν ἰκρίωμα καὶ ἀνηρτήθη. Πάντες οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου, μηδ' αὐτῶν τῶν ἐν ταῖς κοιτίσι βρεφῶν ἐξαιρουμένων, παρευρέθησαν εἰς τὴν τελετὴν ταύτην, ἧς ὁμοίαν οὐδεμίαν τῶν ἀποικομένων γενεῶν εἶχεν ἀξιώθῃ. Καὶ ἀνεγνώσθησαν ὑπὸ τῶν ἱερέων αἱ κατάλληλοι τῇ περιστάσει ἐκκλησιαστικαὶ εὐχαί, καὶ ἐρραντίσθη δι' ἀγιασμοῦ ἢ καμπάνα, καὶ ἔλαβεν εὐλαβῶς καὶ μετὰ συγκινήσεως ὁ πρόεδρος τῶν ἐφόρων τὴν ἄκραν τοῦ σχοινίου.....

Θρησκευτικὴ σιωπὴ ἐπεκράτησεν, οἱ πάντες δ' ἀτενῶς προσήλουν τὸ βλέμμα εἰς τὴν γλωσσίδα τοῦ κώδωνος, ὡς εἰ αὐτὴ ἦν ἡ γλώσσα τοῦ Ἀρχαγγέλου, τοῦ μέλλοντος νὰ κηρύξῃ τὴν Δευτέραν Παρουσίαν, καὶ ἐναγωνίως προσεδόκων τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν... πόθων αὐτῶν. Ἐκ τοῦ κρότου, ὃν θὰ παρήγεν ἡ σιδηρὰ ἐκείνη γλώσσα, ἐπιψαύουσα τὸν χάλκινον οὐρανίσκον τοῦ κώδωνος, θὰ προεμάντευον, ὡς ἄλλοτε διὰ τοῦ χαλκείου ἐν τῇ Δωδώνῃ, τὸ μέλλον τοῦ πολυπαθοῦς Γένους!... Ἐσύρθη βιαίως τὸ σχοινίον καὶ ἐκινήθη τρομῶδως τὸ χεῖλος τοῦ κώδωνος, ὡς εἰ ἐτραύλιζεν ἀκαταλήπτους τινὰς λέξεις· οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν παρестῶτων ἐπλημμύρησαν ἀπὸ δάκρυα, δάκρυα ἅγια χαρᾶς ἐθνικῆς καὶ εὐδαιμονίας ἀρρήτου. Ἡ σιδηρὰ γλώσσα τῆς καμπάνας τοῦ χωρίου μου ἐνομίσθη πρὸς στιγμὴν ὅτι ἦτο ἡ γλώσσα τοῦ τελευταίου χριστιανοῦ καὶ ἑλληνοῦ αυτοκράτορος, δι' ἧς ἔλεγε τοῖς ἐπιζῶσιν ἀπογόνους: «Μὴ παραδίδοσθε εἰς τὸν ἀπελπισμόν! Δὲν ἀπέθανον, προσεποιήθη μόνον τὸν νεκρόν· ἀναστήσομαι γὰρ καὶ δοξασθήσομαι!»

Καὶ ἀντήχησαν αἱ περὶ τὸ χωρίον φάραγγες, καὶ ἐπανελάβον τὴν ἠχώ οἱ πέριξ βουνοὶ καὶ λόφοι, ἐσεισθῆ ὑπὸ χαρᾶς πᾶσα ἡ περίοικος γῆ καὶ ἀνεστατώθησαν αἱ περὶ τὸ Ἀραβάνιον χριστιανικαὶ κοινότητες, καὶ ἄθροοι πάντες ἔσπευδον νὰ ἴδωσι τὴν καμπάναν καὶ νὰ ἀκούσωσι τὴν νέαν γλώσσαν, ἧτις ἐξ ὕψους, δυσθεωρήτου δι' αὐτούς, ὠμίλει τόσον βαθέως εἰς τὴν καρδίαν!

Καὶ βεβαίως ἐκ παλμῶν συγκινήσεως καὶ ἐλπίδος κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἐσφάδαζον αἱ καρδίαι πάντων, διότι, ἂν ἡ ἐπιείκεια τοῦ Τούρκου ἐπέτρπεε τῷ ἑλληνι Χριστιανῷ νὰ ἀναρτήσῃ πρὸ τοῦ ναοῦ αὐτοῦ ξύλινα σήμαντρα, καὶ ἂν οἱ νικηφόροι πόλεμοι Αἰκατερίνης τῆς Β' μετέβαλον αὐτὰ ὡς διὰ μαγικῆς ῥάβδου εἰς σιδηρὰ, ἀλλ' ὅμως εἰς τὴν μικρὰν μὲν, ἀλλὰ τουρκομάχον μητέρα Ἑλλάδα ἐπεφυλάσσετο, φαίνεται, ἐξ ὕψους ἡ μοναδικὴ τιμὴ τοῦ νὰ προικισθῶσιν οἱ ναοὶ

τῶν ὑπὸ τὴν δουλείαν στενόντων Ἑλλήνων διὰ κωδῶνων, ὧν ἡ χαρμόσυτος καὶ ἡχηρά, ὡς ἄλλη Στέντορος, φωνή, ἐπὶ πολλὰς μυριάδας σταδίων ἐξικνουμένη, ἐξαγγέλλει σήμερον πᾶσι τοῖς ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου μέχρι τῆς Μεσοποταμίας διεσπαρμένοις Ἑλλησι τὴν ἐπ' αἰσίοις τοῖς οἰωνοῖς ἀρξαμένην ἀνάστασιν τοῦ Γένους, πληροῦσα χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως τὰ ἀτυχῆ ἐκεῖνα ὄντα· διότι ἡ φωνὴ τῆς καμπάνας τοῦ χωριοῦ μου ἦτο ὁ βροντερὸς ἀντίλαλος τῆς μεγάλης τῆς Ἐλευθερίας καμπάνας τῆς Ἀγίας Λαύρας, ὃν ὁ προσφιλὴς Ταῦρος παραλαβὼν, ἔκφρων, διὰ μυρίων ἀντηγήσεων ἐπανέλαθε καὶ ἐπαναλαμβάνει, πληρῶν ἐλπίδων χρηστῶν καὶ συγκινῶν τὰς καρδίας δύο περίπου ἑκατομμυρίων ἀδελφῶν ἡμῶν!

Ἰωακείμ Βαλαβάνης.

Γίνεται γνωστὸν τοῖς φιλολογοῦσιν ὅτι τὸ ἀνωτέρω κατακχεωρισμένον γλωσσάριον τῆς πατρίδος μου Ἀραβανίου εἶναι ἐλάχιστον ἐκτενοῦς ἀνεκδότου μελέτης ἀπόσπασμα.

Ἰ. Β.

Ἡ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΕΝ Τῇ ΓΕΩΡΓΙΑ

Ἐδοκιμάσαμεν δὲ ἀνδρὶ καλῷ τε καὶ κατὰ ἔργασίαν εἶναι καὶ ἐπιστήμην κρατίστην γεωργίαν, ἀφ' ἧς τὰ ἐπιτήδεια ἀνθρωποὶ πορίζονται. Αὕτη γὰρ ἡ ἐργασία ἐδόκει εἶναι ἡδίστη ἐργάζεσθαι καὶ τὰ σώματα κάλλιστά τε καὶ εὐρωστότατα παρέχεσθαι καὶ ταῖς ψυχαῖς ἥμισυ ἀσχολίαν παρέχειν φίλων τε καὶ πόλεως συνεπιμελεῖσθαι. Συμπαροξύνει δὲ τι ἐδόκει ἡμῖν καὶ εἰς τὸ ἀλκίμους εἶναι ἡ γεωργία, ἕξω τῶν ἐρωμάτων τὰ ἐπιτήδεια φύουσα τε καὶ τρέφουσα τοῖς ἐργαζομένοις. Διὰ ταῦτα καὶ εὐδοξοτάτη εἶναι πρὸς τῶν πόλεων αὕτη βιοτεία, ὅτι καὶ πολίτας ἀριστοὺς καὶ εὐνουστάτους παρέχεσθαι δοκεῖ τῷ κοινῷ». (Σωκράτης, *Οἰκονομικ.* Ξενοφ. κεφ. VI).

Α'

Ἡ ἐπινοητικὴ τοῦ ἀνθρώπου δύναμις καὶ ἡ γεωργία.

Θεωρούμενος ὁ ἀνθρώπος ἐν μέσῳ τῶν ἀναριθμητῶν ἀναγκῶν, αἰτινες ἀδιακόπως πολλαπλασιαζόμεναι περιτριγυρίζουσιν αὐτὸν ἤθε-

λεν εἶναι ἀληθῶς τὸ δυστυχέστερον καὶ ἀπορώτερον τῶν ζῶων, ἂν δὲν ἐκέκτετο τὸ εὐτυχές καὶ ἐξαιρετικὸν προτέρημα νὰ παράγῃ καθ' ἐκάστην καὶ οἰκειοποιήται νέας ὑλικὰς δυνάμεις ἐκτὸς τῶν ὀλίγων ἐκεῖνων, ἃς παρέχει αὐτῷ τὸ ἄτονον καὶ γλίσχρον αὐτοῦ σῶμα. Τὸ προτέρημα δὲ τοῦτο συνίσταται εἰς τὴν πλουσίαν παραγωγικότητα, ἣτις χαρακτηρίζει τὸν ἕξοχον αὐτοῦ νοῦν, οὗ ἡ μυστηριώδης καὶ θεία τῷ ὄντι δύναμις ἀνακαλύπτει καὶ ἀποσπᾷ τὰ πλέον ἀπόκρυφα καὶ τὰ πλέον δύσπαστα τῆς φύσεως στοιχεῖα, κατορθοῦσα οὕτω ἐπ' αὐτῆς ἀπεράντους κατακτητήσεις, ἃς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα δι' ἰδιαιτέρας τινὸς δυνάμεως μετασχηματίζει καὶ διαθέτει κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ ἐφαρμόζονται εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν διαφόρων αὐτοῦ ἀναγκῶν, τουτέστιν εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν ἀπείρων ἀντικειμένων, ὧν τὸ σύνολον ἀποτελεῖ τὸν πλοῦτον τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν κοινωνιῶν. Διὰ τοῦ κράτους, ὅπερ κατώρθωσε διὰ τῆς εὐφυίας αὐτοῦ νὰ ἐξασκήσῃ ἐπὶ τῆς φύσεως ἐπρομηθεύσατο διὰ τὰς ποικίλας αὐτοῦ ἐργασίας ποικίλα βοηθητικὰ ὄργανα· τὰ ὄργανα δὲ ταῦτα ὑπῆρξαν κατὰ πρῶτον τὰ διάφορα ζῶα, ἅπερ κατέστησεν οἰκιακά, ὁ βοῦς, ὁ ἵππος, ὁ ὄνος, ἡ κάμηλος· βραδύτερον δὲ ἐχρησίμευσαν ὡς ὄργανα αἱ παντοῖαι δυνάμεις, αἰτινες ἀπαντῶσιν ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου πλανήτου. Ἐκ τῶν τελευταίων τούτων ἄλλαι μὲν τυγχάνουσιν αἰσθηταὶ καὶ τοῖς πᾶσι φανεραὶ, ἄλλαι δὲ λαθάνουσαι, ὑπνώττουςαι τρόπον τινά, ἀλλ' ἀφυπνιζόμεναι ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης νοημοσύνης, ἣτις εὐρίσκει τὸ μέσον νὰ θέσῃ αὐτὰς εἰς κίνησιν καὶ ἐμπνεύσῃ οὕτω αὐταῖς ζῶων καὶ ἀκάματον ἐνεργητικότητα.

Ἄν τῷ ὄντι ὁ ἀνθρώπος δὲν δύναται σχεδὸν νὰ ἐπαυξήσῃ πέραν τινῶν ὁρίων τὴν ποσότητα τῆς φυσικῆς ἰσχύος καὶ ἐντάσεως τῶν μυόνων τῶν τεσσάρων μελῶν καὶ τῶν διαφόρων ἐν γένει σωματικῶν αὐτοῦ ὀργάνων, δύναται διὰ τῆς ἀδιακόπου ἐφευρέσεως καὶ χρήσεως ἐργαλείων νὰ πολλαπλασιάσῃ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνεργείας αὐτῶν. Τὰ ἐργαλεῖα λοιπὸν ταῦτα ἐπέχουσι τῷ ἀνθρώπῳ τόπον συμπληρωματικῶν ὀργάνων, δι' ὧν δύναται νὰ πραγματώσῃ μυρίας πράξεις, αἰτινες ἐφαίνοντο κατ' ἀρχὰς ἀποκεκλεισμένα τῶν ἀνθρωπίνων ὀργάνων, θεωρουμένων ἀόπλων καὶ ἐν τῇ φυσικῇ αὐτῶν γυμνότητι. Εἰς μάτην, κατὰ τὴν εὐφραδῆ ἐκφρασιν διασήμου Γάλλου, ἤθελε προσπαθῆ ὁ ἀνθρώπος νὰ διαμελίσῃ διὰ τῶν ὀδόντων καὶ τῶν ὀνύχων αὐτοῦ τὸ ξύλον, μεθ' ἧς εὐκολίας ποιεῖται τοῦτο ὁ κάστωρ ἢ καὶ αὐτὸς ὁ μῦς· ἀλλὰ ποῖον ζῶον δύναται νὰ κόψῃ, διαιρέσῃ καὶ ὑποδιαίρῃ εἰς ἀναρίθμητα τεμάχια καὶ κατὰ ποικίλα σχήματα τοῦς

κολοσσιαίους κορμούς τῶν δένδρων, μεθ' ἧς εὐκολίας καὶ τελειότητος ποιεῖται τοῦτο ὁ ἄνθρωπος μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ κοινοῦ πρίνου καὶ τῶν ἄλλων ἐργαλείων; Ποῖον ῥάμφορ πτηνοῦ δύναται νὰ διατρυπήσῃ καὶ σκάψῃ τὰς σκληρὰς τοῦ ξύλου ἴνας, μεθ' ἧς ἐπιδεξιότητος κατορθοῖ τοῦτο ὁ ἄνθρωπος, ὅταν ὀπλίξῃ τὰς χεῖρας αὐτοῦ διὰ τῶν διαφόρων τῆς λεπτουργίας ἐργαλείων; Ἄλλὰ καὶ ἀπλὴν περόνην εἰς μάτην ὁ ἄνθρωπος ἤθελε προσπαθῆ νὰ ἐμφυτεύσῃ ἐπὶ τινος ξύλου, ἐν ὧσφ ἐνήργει διὰ γυμνῶν χειρῶν, ἐν ᾧ διὰ τῆς χρήσεως μικρὰς σφύρας ἢ ἀπλοῦ χάλικος κατορθοῖ παίζων, ὅ,τι δὲν ἤθελον δυνηθῆ νὰ κατορθώσῃσι πολλὰ ὁμοῦ ἐκ τῶν ἐπιδεξιότερων καὶ ἰσχυροτέρων ζώων, συνεργαζομένων, ὑποθετόν μεθ' ὅλων τῶν ὀργάνων αὐτῶν.

Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων καὶ ἀπλουστάτων παραδειγμάτων τρανῶς καταφαίνονται τὰ κολοσσιαῖα ἀποτελέσματα τῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, προορισμένου εἰς τὸ νὰ ἐρευνᾷ ἀδιακόπως τὴν φύσιν καὶ ἀντλεῖ ἐξ αὐτῆς μυριάς ἐφευρέσεις, δι' ὧν γίνεται κάτοχος νέων ὁλονῶν δυνάμεων καὶ μέσων ἐνεργείας. Καθυποτάσσει καὶ θέτει ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ ὡς εὐπειθεῖς αὐτοῦ δούλους τὰς πτώσεις τῶν ὑδάτων, τὸ ρεῦμα τῶν ποταμῶν, τὴν πληξίν τῶν ἀνέμων, τὴν ἐλαστικὴν δύναμιν τῶν ἀτμῶν οὐχὶ μόνων τοῦ ὕδατος, ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἀκόμη ὑγρῶν. Προσθετόν ἀκόμη ἐνταῦθα καὶ τὰ θαύματα τοῦ ἠλεκτρισμοῦ καὶ μαγνητισμοῦ τῶν φωτεινῶν, θερμαντικῶν καὶ χημικῶν ἀκτίνων κλ.

Ἡ ἀνακάλυψις τῶν νέων τούτων δυνάμεων δὲν ἀρκεῖ πρὸς πραγμάτωσιν τῶν διαφόρων τοῦ ἀνθρώπου σχεδίων. Πρὸς πολλαπλασιασμόν τοῦ ἀποτελέσματος τῆς ἐνεργείας αὐτῶν ἔδει τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα νὰ ἐφεύρῃ ἀπειραρίθμους μηχανάς, πολύπλοκα συστήματα, δι' ὧν θέτει εἰς κίνησιν ὑπὸ παντοίας μορφῆς πάσας τὰς ἐπικτῆτους ὑλικὰς δυνάμεις, περὶ ὧν ἔφθημεν εἰπόντες· συγχρόνως δὲ διὰ μιᾶς καταλλήλου διαθέσεως, εὐφυοῦς δὲ καὶ στερεᾶς κατασκευῆς ἔχει βελτιώσῃ τοὺς ἐν λόγῳ μηχανισμοὺς εἰς βαθμὸν παράδοξον καὶ ἀπίθανον. Ἄν τὰ ἐργαλεῖα προεκτείνουσι τὴν ἐνεργεῖαν τῶν βραχιόνων καὶ τὴν ὀλικὴν τοῦ ἐργάτου σωματικὴν δύναμιν ἐνεργοῦντα ἐν ἀμέσῳ σχέσει πρὸς τὰ διάφορα τοῦ σώματος ἡμῶν ὄργανα, αἱ μηχαναὶ ἐνεργοῦσι τρόπον τινα αὐτομάτως μὴ λαμβάνουσαι ἢ τὴν πρώτην ὄθησιν εἴτε ὑπὸ τῆς χειρὸς ἢ τοῦ ποδὸς τοῦ ἀνθρώπου, εἴτε ὑπὸ τοῦ ἀτμοῦ ἢ τοῦ ὕδατος καὶ καθ' ἑξῆς. Ἡ μηχανὴ δύναται λοιπὸν νὰ ὑποτεθῆ ὡς ζῶν τις ἀκόλουθος τοῦ ἀνθρώπου ἢ μάλλον εὐπειθὴς τις

δούλος, ἐν ᾧ ἄνθρωπος ἐκτῆσατο καὶ θέτει ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ.

Εἰσελθόμεν εἰς μέγα τι ἐργοστάσιον, ἔνθα ἐργάζονται τὰ καταπληκτικὰ τοῦ ἀτμοῦ συστήματα. Τί εἴμεθα ἡμεῖς; ὄντα ἰσχνὰ καὶ ἀδύνατα ἀπέναντι τῶν κολοσσῶν τούτων τοῦ χάλυθος καὶ σιδήρου, ὧν οἱ τροχοί, ἂν ἐλάμβανον ἡμᾶς μεταξὺ τῶν ὀδόντων αὐτῶν, ἤθελον βεβαίως κατασυντρίψῃ καὶ ἐξαφανίσῃ ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ. Θαμβοῦται τῷ ὄντι ὁ ἄνθρωπος θεωρῶν τοὺς ἀψύχους τούτους γίγαντας καταδαμαζόντας τὰς πλέον ἀνυποτάκτους ὕλας καὶ κινουῦντας τὰ πλέον βαρύτερα φορτεῖα· ἐκτελοῦσι δὲ τοὺς τεραστίους τούτους ἀγῶνας μετὰ τινος εὐκολίας, μετὰ τινος χάριτος καὶ μετὰ τινος κανονικότητος ἀληθῶς μαγευτικῆς. Ἄλλὰ τίς ἔχει σχεδιάσῃ τὰς θαυματουργὰς ταύτας πλεκτάνας; τίς ἔχει δημιουργήσῃ, τίς διευθύνει καὶ τίς ὁ δεσπότης ἄρχων αὐτῶν; Ὁ ἄνθρωπος, ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπάρχει φυσικὴ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἢ τάσις τοῦ νὰ ζητῆ νὰ ἐκτελέσῃ τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ, ὅσον ἔνεστι δι' ἐλαφροτέρων κόπων καὶ ὅσον ἔνεστι ταχύτερον οὐχὶ βεβαίως πρὸς ἐξοικονόμησιν ἡσυχίας καὶ ἀναπαύσεως, ἀλλ' ὅπως ἐκτελέσῃ, ὅσον ἔνεστι πλείονα ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ καὶ προμηθευθῆ οὕτω πλείονα μέσα ἰκανοποιήσεως. Ἐν κεφαλαίῳ πᾶσα ἐργασία οὐσα οὐδὲν ἄλλο ἢ κόπος τις ὁ ἄνθρωπος ἐκ φυσικῆς τινος ὀρμῆς καὶ καθοδηγούμενος ὑπὸ τῆς ἐκτάκτου αὐτοῦ νοημοσύνης ἀντικαθιστᾷ καθ' ἑκάστην τὴν ἐνεργεῖαν τῶν βραχιόνων αὐτοῦ διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως. Ἐφευρίσκει ἐργαλεῖα καὶ μηχανάς, δι' ὧν χρησιμοποιεῖ τὰς δυνάμεις ταύτας, δι' ὧν ὁ ἄνθρωπος παράγει πολλῶν εὐκολώτερον καὶ ταχύτερον πάντα τὰ ἀντικείμενα τῶν διαφόρων αὐτοῦ ἀναγκῶν.

Ἐπειδὴ ἡ τροφή εἶνε ἡ πρώτη καὶ φυσικωτάτη τοῦ ἀνθρώπου ἀνάγκη εὐκόλως τις ἐννοεῖ ὅτι τὰ γεωργικὰ ἐργαλεῖα ὑπῆρξαν τὰ πρῶτα, ὧν ὁ ἄνθρωπος συνησθάνθη τὴν χρησιμότητα. Ὁ ἄνθρωπος τῷ ὄντι ἐξάντλει ταχέως τοὺς αὐτομάτως παραγομένους καρποὺς τῆς γῆς, ἐδέησε λοιπὸν λίαν ταχέως, ἵνα ἐννοήσῃ ὅτι ἠδύνατο νὰ παράγῃ αὐθονώτερον, ἐὰν οἱ σπόροι ἐσπείροντο κανονικῶς ἀντὶ νὰ ὦσι τῆδε κάκεισε ἐρριμμένοι καὶ ἂν ἡ μάζα τοῦ ἐδάφους ἐτύγγανεν οὐχὶ βαρεῖα καὶ συμπαγῆς, ἀλλ' ἐλαφρὰ καὶ ἀραιὰ μέχρι τινὸς βαθμοῦ, διότι ἄλλως πολλοὶ τῶν σπόρων ἀπόλλυνται μὴ δυνάμενοι νὰ εἰσδύσωσιν εἰς τοὺς κόλπους τῆς γῆς, τῆς ἐπιφανείας οὐσῆς σκληρᾶς καὶ ἀδιαπεράστου. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁ ἄνθρωπος μετεχειρίζετο κατ' ἀρχὰς ἐλαφρόν τι ἐργαλεῖον, ὅπερ ἔθετεν εἰς κίνησιν διὰ μόνης τῆς χειρὸς αὐτοῦ. Βραδύτερον ὅμως ἀντικατέστησεν αὐτὸ

διὰ τελειοτέρου τινὸς ὄργάνου, τουτέστι τοῦ κοινοῦ λίσγου, ὅπερ τίθεται εἰς κίνησιν ὑπὸ τοῦ βραχίονος καὶ τῶν μόνων τοῦ ποδὸς συναμά. Ἐν μέγα βήμα ὑπῆρξεν ἀκολούθως ἡ ἐπινοήσις τοῦ ἀρότρου, ὅπερ τῇ βοηθείᾳ τῆς ἀκαταμαχῆτου ἰσχύος τοῦ βοός, τοῦ ἵππου καὶ καθ' ἑξῆς, ἀροτριᾶ ἔτι βαθύτερον καὶ ἀποτελεσματικώτερον τὴν γῆν. Ὅταν οἱ σπόροι ὠρίμαζον ὤφειλε νὰ δρέψῃ τις αὐτούς, ἀλλὰ νὰ ἀποσπάσῃ τις διὰ τῆς χειρὸς τοὺς στάχους ἤτο λίαν μακρὸν καὶ κοπιῶδες. Μετεχειρίσθησαν βεβαίως κατ' ἀρχὰς ἀπλὴν μάχαιραν, ἀκολούθως δὲ εὐφυῆς τις γεωργὸς παρετήρησεν ὅτι ἂν ἡ μάχαιρα αὕτη ἦτο κυρτὴ ἤθελε κόπτει εὐκολώτερον, ἐξ οὗ προήχθη τὸ δρέπανον, οὗ ἡ ἐφεύρεσις ὑπῆρξε σχετικῶς ἐν γενναῖον βήμα πρὸς τὰ ἐμπρός. Ἀνάγκη ἀκολούθως νὰ χωρίσῃ τις τὸν σπόρον τοῦ περικαλύμματος αὐτοῦ. Ἐγίγνετο κατ' ἀρχὰς ἡ πράξις αὕτη δι' ἀπλῆς τρίψεως μεταξὺ τῶν χειρῶν, ἀλλ' ἐπενοήθησαν βραδύτερον οἱ κοινοὶ τοῦ ἀλωνισμοῦ τρόποι, καθ' οὓς ὁ βραχίον τοῦ ἀνθρώπου ἢ ποὺς τοῦ ἵππου δι' ἐνὸς κτυπήματος κατορθοῖ ὅ,τι κατορθοῦσι πέντε ἐξ ἑμοῦ χεῖρες ἀόπλως ἐργαζόμεναι. Ἡ πράξις τοῦ μεταβάλλειν τοὺς σπόρους εἰς ἄλευρον ὑπῆρξεν ἐπίσης ἀντικείμενον ἀναλόγων διαδοχικῶν βελτιώσεων. Δύο ἀπλοῦς λίθους ἀντικατέστησαν οἱ γνωστοὶ κυκλικοὶ τοῦ μύλου λίθοι, οὓς κατ' ἀρχὰς ἐκίνουν οἱ βραχίονες τοῦ ἀνθρώπου, ἀκολούθως δὲ οἱ ἵπποι, ὁ βοῦς καὶ βραδύτερον τὸ ρεῦμα τῶν ὑδάτων.

Καὶ ταῦτα μὲν ἦσαν τὰ πρῶτα βήματα τῆς ἐπινοητικῆς τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεως ἐν τῷ γεωργικῷ κόσμῳ, γνωστὰ ἡμῖν καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος ἤδη. Ἦρκεσαν ἄρα γε αἱ ῥηθεῖσαι ἐπινοήσεις πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν πρόοδον τάσεως; Πάντες γινώσκομεν ὅτι προϊόντος τοῦ πολιτισμοῦ αἱ τοῦ ἀνθρώπου ἀνάγκαι πολλαπλασιάζονται κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν γενικὴν πρόοδον. Ἀνάγκη λοιπόν, ἵνα καὶ τὰ μέσα τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν ἀναγκῶν τούτων, τουτέστιν ὁ πλοῦτος τῶν κοινωνιῶν, πολλαπλασιάζονται κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν. Ἄλλ' ὁ πλοῦτος οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ τέκνον τῆς ἐργασίας τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ ἐμπορίῳ, τῇ βιομηχανίᾳ καὶ τῇ γεωργίᾳ. Τῆς γεωργίας δ' οὐσης πάντοτε τοῦ κυριωτέρου χορηγοῦ τῆς διὰ τῆς βιομηχανίας τροποποιουμένης καὶ τοῦ ἐμπορίου κυκλοφορούσης ὕλης, μετ' ἰδιαιτέρας ὅλως προσοχῆς δεόν νὰ ἐπιστήσῃ τὰ ἔθνη τὴν προσοχὴν αὐτῶν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἐν αὐτῇ ἐργασίας καὶ ἐπαύξεσιν οὕτω τῶν προϊόντων αὐτῆς. Ἐδεῖ λοιπὸν πρὸς τοῦτο, ἵνα τελειοποιηθῶσι μὲν τὰ ἀρχαῖα, εἰσάγωνται δὲ καθ' ἑκά-

στην νέα γεωργικὰ ἐργαλεῖα καὶ μηχανήματα ποικίλα καὶ διάφορα. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές ὅτι, ὡς μὴ ὤφειλεν, ἡ γεωργία δὲν ἐβάδισε μετὰ τῆς αὐτῆς ταχύτητος εἰς τὸ στάδιον τῆς προόδου καὶ τῶν ἐφευρέσεων, οὐχ ἦττον ὁμως ἱκανὰ καὶ ἐν αὐτῇ διεπράχθησαν θαύματα κατὰ τὴν τελευταίαν ἑκατονταετηρίδα.

Καὶ πρῶτον μὲν τὰ χονδροειδῆ ἐκεῖνα καὶ ἀτελέστατα ἀροτρα, ἅπερ δυστυχῶς ὑφίστανται εἰσέτι παρ' ἡμῖν, ἐξέλιπον πρὸ πολλοῦ ἐν ταῖς χώραις τοῦ φωτός καὶ τῆς προόδου Ἀντικατέστησαν δ' αὐτὰ ἄλλα ἀσυγκρίτως τελειότερα καὶ συντελεστικώτερα εἰς τὸ ἔργον τῶν ἀγρῶν. Τὰ νεώτερα μάλιστα τούτων τίθενται εἰς κανονικὴν καὶ ταχεῖαν κίνησιν ὑπὸ μόνῃς τῆς ἑλξεως τῶν ζώων, τοῦ ἐργάτου τηροῦντος θέσιν ἀπλοῦ ἐπιτηρητοῦ καὶ ἀπηλλαγμένου ἐντελῶς τῶν πόνων καὶ μόχθων τῶν παρ' ἡμῖν γεωργῶν οὐσιῶδες λαμβανόντων μέρος εἰς τὸ ἔργον τῶν ζώων καὶ προσπαθούντων διὰ τῆς συστολῆς πάντων τῶν μόνων τοῦ σώματος αὐτῶν, ὅπως ἐμβαθύνωσι καὶ ἐπιθάλωσι κανονικὴν, εἰ δυνατόν, κίνησιν εἰς τὸ ἀπειθές καὶ ἐπίπονον αὐτῶν ἀροτρον. Συνέπεια τῆς σπουδαίας ταύτης μεταβολῆς εἶνε ἡ διὰ μικροτέρας ἐργασίας, σπουδαία ἐπαύξεσις τῆς παραγωγῆς, ἐξ ἧς προέρχεται ἡ ἐλάττωσις τῆς τιμῆς τῶν προϊόντων καὶ τὸ κυριώτερον πάντων ἡ σημαντικὴ βελτίωσις τῆς τύχης τοῦ τῆς γῆς ἐργάτου, ἀπηλλαγμένου ὄντος πλέον τῶν σκληρῶν καὶ ἐπιπόνων ἐργασιῶν τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἐπιφυλαττομένων οὕτως αὐτῷ ἐργασιῶν μᾶλλον συντελεστικῶν εἰς τὴν ὑγιείαν, μᾶλλον παραγωγικῶν καὶ μᾶλλον ἀρμοδιῶν εἰς τὴν φύσιν καὶ τὸν προορισμὸν τῶν λογικῶν ὄντων.

Ἡ χρῆσις τῶν σπερματικῶν μηχανῶν ἐξοικονομεῖ πλέον τοῦ ἐνὸς τρίτου τοῦ κατ' ἔτος καταναλισκομένου σπόρου ἢ οἰκονομία αὕτη δὲν εἶνε ποσῶς ἀσήμαντος εἰς τὴν γεωργίαν, ἧς εἰς τῶν κυρίων ὄρων τυγχάνει ἡ ὅσον ἔνεστιν οἰκονομικώτερον ἐκκάρπωση τῆς γῆς.

Ἡ εὐφρεστάτη ἐπινοήσις διαφόρων θεριστικῶν καὶ ἀλωνιστικῶν μηχανῶν ἐκτὸς τῆς σπουδαιότητος αὐτῶν οἰκονομικῆς ἀπόψεως ἀπαλλάττουσιν ἐπίσης τοὺς ἐργάτας τῆς ἐξοχῆς ἔργου βαναύσου καὶ συνήθως ὑπερτέρου τῶν φυσικῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων, τοῦθ' ὅπερ δίδει χώραν εἰς ἀσθενείας καὶ πολλὰς ἄλλας κακουχίας καὶ ταλαιπωρίας εἰς τὰς ἀγροτικὰς οἰκογενείας.

Ἐπάρχουσι περιστάσεις, καθ' ἃς μέρος τι τοῦ ἐδάφους, ἐν ᾧ πρόωρισται νὰ ζῆσῃ τὸ φυτὸν δὲν τηρεῖ τὴν ἀπαιτουμένην ποσότητα τοῦ ὕδατος, προερχομένου ἐκ τῆς βροχῆς ἢ ἐκ τῶν κατωτέρων τῆς γῆς στρωμάτων. Ἀνάγκη λοιπὸν τότε νὰ συμπληρώσῃ τις τὴν ποσότητα

ταύτην, χρησιμοποιῶν τὰ γητινάζοντα ὕδατα διὰ τῶν διαφόρων τῆς ἀρδεύσεως μεθόδων. Κατ' ἄλλας πάλιν περιστάσεις γίνεται ἀνάγκη νὰ ἐλαττώσῃ τὴν ὑφισταμένην ἤδη ποσότητα τοῦ ὕδατος. Αἱ πράξεις αὗται γίνονται πάντοτε διὰ διαφόρων ὑδραυλικῶν μηχανημάτων θαυμασίας κατασκευῆς καὶ ἐνεργείας.

Ὁ σκοπὸς τοῦ παρόντος δὲν μοι ἐπιτρέπει νὰ ἐκταθῶ πλειότερον ἐν ταῖς παρατηρήσεσι ταύταις περὶ τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων εὐεργετικῶν ἐπινοήσεων, αἵτινες ἀπαλλάττουσι τοὺς λαοὺς τῆς ἀνάγκης νὰ ἐξαντλώσῃ πάντα τὸν χρόνον καὶ πάσας τὰς δυνάμεις αὐτῶν πρὸς παραγωγὴν τῶν τροφίμων τῆς πρώτης ἀνάγκης, λαμβάνουσι δ' οὗτοι τὴν εὐκαιρίαν νὰ παραδοθῶσι καὶ εἰς ἄλλα ἐπαγγέλματα καὶ εἰς τὰς ἐργασίας διανοητικῆς φύσεως, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος καὶ τὴν διάπλασιν τῆς καρδίας. Ἀλλὰ πρὶν δώσω πέραν εἰς τὸ ζήτημα ἐπιτραπήτω μοι ἐνταῦθα μικρὰ παρατήρησις, ἣν θεωρῶ ἀναγκαίαν εἰς τὴν παροῦσαν στιγμὴν καὶ λίαν σχετικὴν πρὸς τὴν παρ' ἡμῖν κατάστασιν. Οὐδεὶς ἀγνοεῖ ὅτι ἡ ἐπαύξεισις τῶν προϊόντων τῆς γεωργίας οὐχὶ σπανίως περιορίζεται ἕνεκα ἑλλείψεως ἀρκετοῦ ἀριθμοῦ βραχιόνων. Πολλοὶ κτηματίαι εὐρισκόμενοι ἐν χώρᾳ οὐχὶ πυκνῶς κατφυκμημένη εὐρίσκονται πολλάκις εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἀφήνωσιν ἐν μέρος τῶν γαιῶν αὐτῶν ἀκαλλιέργητον, διότι ἀδυνατοῦσι νὰ δώσωσιν εἰς τὰς ἐργασίας αὐτῶν πάσας τὰς ἀπαιτούμενας φροντίδας ἕνεκα ἑλλείψεως βραχιόνων. Ἄλλοι πάλιν δὲν δύνανται νὰ ἐπεκτείνωσι πέραν στενῶν τινῶν ὁρίων τὴν παραγωγὴν τοῦ κτήματος αὐτῶν διὰ τῆς εἰσαγωγῆς καὶ καλλιέργειας νέων φυτῶν. Τὸ οὐχὶ μικρᾶς σπουδαιότητος κώλυμα τοῦτο ὑπερβάλλεται διὰ τῆς εἰσαγωγῆς μηχανῶν, τῶν ἀπόνων τούτων καὶ οἰκονομικῶν δούλων τῆς παρούσης ἐποχῆς. Παράδειγμα ἔστωσαν αἱ δυτικαὶ ἐπαρχίαι τῆς Γαλλίας, ἐν αἷς οὐχὶ πρὸ πολλοῦ ἐπεκράτει τὸ κοινὸν παρ' ἡμῖν καὶ πεπαιλωμένον σύστημα τοῦ ἀλωνισμοῦ. Οἱ γεωργοὶ δὲν ἐτόλμων νὰ ἐπεκτείνωσι πέραν τινῶν ὁρίων τὴν καλλιέργειαν τῶν σίτων, ἵνα μὴ ᾧσι τέλος ἐκτεθειμένοι εἰς τὴν δυσάρεστον ἀνάγκην νὰ ἀφήνωσιν νὰ φθεῖρηται μέρος αὐτῶν, ἅτε μὴ δυνάμενοι νὰ εὕρωσιν ἀρκετοὺς ἐργάτας πρὸς ἀλωνισμόν τῶν γεννημάτων κατὰ τὰς θερινὰς ἡμέρας, καθ' ἃς οὗτοι σπανίζουσιν. Ὁ ἀλωνισμὸς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ταύταις γίνεται πάντοτε διὰ τῶν ἀλωνιστικῶν μηχανῶν καὶ δὲν ὑφίσταται πλέον τὸ ἐν λόγῳ ἐμπόδιον, ἡ δὲ καλλιέργεια τῶν σίτων ἐπεξετάθη καὶ ἐπ' αὐτῶν ἀκόμη τῶν φύσει ξηρῶν καὶ ἀκάρπων γαιῶν, μεταβληθεισῶν διὰ τῶν ποικίλων γεωργικῶν θεραπειῶν εἰς ἐκλεκτοὺς καὶ πλουσίους

ἀγροῦς. Καὶ τοιαύτη μὲν εἶνε ἡ εὐεργετικὴ ἐπιρροὴ ἐπὶ τῆς παραγωγῆς τῶν διαφόρων μηχανημάτων τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ δὲ ἀνάγκη τῆς εἰσαγωγῆς καὶ χρήσεως αὐτῶν εἶνε τοσοῦτον μάλλον κατεπείγουσα ἐν τινὶ χώρᾳ, ὅσον αὕτη εὐρίσκεται ἐν ἐμπορικαῖς σχέσεσι πρὸς ἄλλας χώρας, ἔνθα αἱ μηχαναὶ τυγχάνουσιν ἤδη πρὸ πολλοῦ καὶ κοινῶς εἰσηγμένα. Συμβαίνει ἀπαραλλάκτως ἐνταῦθα ὅ,τι καὶ παντὶ βιομηχανικῷ χειρῶνακτι εὐρισκόμενῳ μεταξὺ ἄλλων συναγωνιστῶν, ποιουμένων ἤδη χρῆσιν τῶν μηχανῶν. Τὰ κέρδη τοῦ πρώτου ἐλαττοῦνται καὶ βαθμηδὸν ἐπέρχεται ἡ πτώχευσις καὶ ἡ καταστροφή. Οἱ συναγωνισταὶ αὐτοῦ παράγουσιν ἀφθονώτερα ἐν τῷ αὐτῷ χρονικῷ διαστήματι καὶ μετὰ δαπάνας πολὺ μικροτέρας, τοῦθ' ὅπερ ἐπετράπη αὐτοῖς νὰ πωλώσιν εἰς τιμὰς συγκαταβατικὰς μὲν, ἀλλ' ἐπικερδεῖς πάντοτε αὐτοῖς, ὀλεθρίας δὲ τῷ μὴ ποιούντι χρῆσιν μηχανῶν ἢ τηροῦντι ἀκόμη τὰς παλαιάς, καίπερ ὑπαρχουσῶν ἄλλων τελιοτέρων καὶ πολλῷ προτιμοτέρων.

B'

Σχέσις τῆς γεωργίας πρὸς τὰς ἄλλας ἐπιστήμας.

Τὰ προηγουμένως λεχθέντα ἀρκοῦσι νομίζω πρὸς σχηματισμὸν γενικῆς τινος ἰδέας περὶ τῆς εὐεργετικῆς ἐπιρροῆς, ἣν ἐξήσκησεν ἐπὶ τῆς γεωργίας ἡ ἐπινοητικὴ τοῦ ἀνθρώπου δύναμις. Ἀλλὰ διὰ τῶν ἐκτεθέντων παραδειγμάτων ἐγένετο δῆλον μόνον περὶ τῆς στενῆς σχέσεως, ἣτις συνδέει τὴν γεωργίαν πρὸς τὴν μηχανικὴν. Φέρε δὲ ἴδωμεν πρὸς τίναν ἄλλαν ἐπιστήμας σχετίζεται αὕτη. Ἀλλὰ τί ἀκριβῶς ἐνοοῦμεν διὰ τῆς λέξεως γεωργία; Σαφῆς τις ταύτης ὀρισμὸς λίαν ἀναγκαῖός μοι φαίνεται ἐνταῦθα, ἵνα χωρήσωμεν ἀσφαλῶς εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ προκειμένου ζητήματος. Πολλοὶ καὶ διάφοροι ὑπῆρξαν αἱ περὶ τούτου γνώμαι. L'agriculture, ἔλεγεν ὁ διάσημος Cuvier, est l'art de faire en sorte qu'il y ait toujours dans un espace donné la plus grande quantité possible d'éléments combinés à la fois en substances vivantes. Ὁ δὲ κόμης de Gasparin, ὁ μέγας οὗτος τῆς Γαλλίας ἀγρονόμος, ἐθεώρει τὴν γεωργίαν οὐχὶ ὡς τέχνην, ἀλλ' ὡς ἐπιστήμην τεχνολογικὴν, ἐξαρτωμένην ἐκ τῆς ἐπιστήμης, ἣτις διαπραγματεύεται περὶ τῶν φυτῶν, ὧν τὸ σύνολον καλεῖται Φυτολογία. Αὕτη δὲ ἀποτελεῖ μέρος τῆς μεγάλης διακλαδώσεως τῶν κοσμολογικῶν ἐπιστημῶν, ἐν αἷς συμπεριλαμβάνον-

ται πᾶσαι ἐκείναι, αἰτινες διαπραγματεύονται περὶ τῶν μεγεθῶν, τῶν δυνάμεων καὶ τῶν ὑλικῶν στοιχείων, ἀνεξαρτήτως ὅλων τῶν *Noολογικῶν* λεγομένων ἐπιστημῶν. Ἐν δὲ τῇ διακλαδώσει ταύτῃ, διηρημένη εἰς τέσσαρας τάξεις: τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας, τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, τὴν φυσικὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ἰατρικὴν, ἢ Φυτολογία ἐπέχει βεβαίως μέρος τῆς φυσικῆς ἱστορίας. Ἐκ τῆς ἀναλύσεως δὲ ταύτης ὁ σοφὸς ἀγρονόμος ἐξάγει τὸν ὄρισμόν τῆς γεωργίας ὡς ἐξῆς: *L'agriculture est la science qui recherche les moyens d'obtenir les produits des végétaux de la manière la plus parfaite et la plus économique.*

Κατὰ τὰς νεωτέρας ὁμῶς θεωρίας (*Diction. Barral. T. I. § 105 Agriculture*), Γεωργία εἶνε ἡ *βιομηχανος τέχνη* τοῦ παράγειν ἐκ τῆς γῆς διὰ τοῦ πλέον οικονομικωτέρου τρόπου, ὅσον ἔνεστι μείζονα ποσότητα προϊόντων ὠφελίμων εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ καθ' οὓς ὅρους συμφέρει κἄλλιον εἰς τὴν κατανάλωσιν. Ἀποτελεῖ δὲ αὕτη ἓνα τῶν μεγαλειτέρων κλάδων τῆς βιομηχανίας ἀσχολουμένη εἰς τὸ παράγειν οὐχὶ μόνον φυτὰ, ἀλλὰ καὶ ζῷα. Τοιαύτη δὲ οὖσα καὶ ἔχουσα ὡς ἰδάζοντα χαρακτῆρα νὰ προμηθεύῃ οἰκονομικῶ τῷ τρόπῳ φυτικὰς τε καὶ ζωϊκὰς οὐσίας, προωρισμένας μέρος μὲν εἰς τὴν ἄμεσον κατανάλωσιν, μέρος δὲ πρὸς πώλησιν, ἀδύνατον εἶνε νὰ θεωρηθῇ ὡς καθαρὰ ἐπιστήμη, ἀλλ' οὔτε καὶ ὡς ἐπιστήμη ἐφηρμοσμένη, διότι τότε θὰ ἦτο τὸ αὐτό, ὡς νὰ ἐνοῆ τις ἐν τῇ αὐτῇ λέξει δύο πράγματα διάφορα: τὴν θεωρίαν καὶ τὴν πράξιν. Ἡ γεωργία λοιπὸν εἶνε ἐν τῇ πραγματικότητι αὐτῆς βιομηχανός τις τέχνη, ἐνεργούσα συμφῶνως πρὸς τοὺς ὑπὸ τῆς ἀγρονομίας διδομένους νόμους. Ἐξάγονται δὲ οἱ νόμοι οὗτοι ἐκ τῆς ἐπισταμένης μελέτης καὶ ἐφαρμογῆς ἐν τῇ γεωργίᾳ τῶν γνώσεων διαφόρων ἐπιστημῶν, οἷον τῆς *μηχανικῆς*, τῆς *χημείας*, τῆς *γαιολογίας*, τῆς *βοτανικῆς*, τῆς *φυσικῆς* καὶ *μετεωρολογίας*, τῆς *ζωολογίας* καὶ τῆς *πολιτικῆς οἰκονομίας*. Εἰς τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν ταύτην τῶν ὑλῶν, αἰτινες ζῶσιν ἢ ἔζησαν, εἰς τὴν τέχνην, λέγω, τῆς παραγωγῆς τῶν πρώτων στοιχείων, ἀπερ ὑφίστανται ἐν τοῖς ζῶσι τῶν σωματίων, ἀναπόφευκτος τυγχάνει ἢ συνδρομὴ τῶν ἐπιστημῶν τούτων, ὡς εὐκόλως τις ἐννοεῖ ἐκ τῶν ἐξῆς παρατηρήσεων, ἃς ἀναγινώσκει ἐν τοῖς στοιχειώδεσι καὶ εἰδικοῖς συγγράμμασι.

Τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα πρὸς διατήρησιν τῆς ζωῆς τῶν φυτῶν εἶνε βεβαίως ὁ ἄνθραξ, τὸ ὀξυγόνον καὶ τὸ ἀζωτον ὡς καὶ ἄλλαι ἀκόμη θρεπτικαὶ οὐσίαι. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα προμηθεύονται ἓν μέρος

ἐκ τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος, ἀλλ' ἡ ποσότης αὕτη ἀπέχει τοῦ νὰ ἀναπτύξῃ αὐτὰ εἰς βαθμὸν καρποφορίας. Ἡ συμπλήρωσις τότε γίνε-ται διὰ τῶν ριζῶν, αἰτινες ἀντλοῦσιν ἐκ τῆς γῆς τὰς ἀναγκαιούσας οὐσίας διὰ τῆς ἀπορροφήσεως διαλελυμένων τινῶν σωματίων περιεχόντων τὰς θρεπτικὰς ταύτας οὐσίας ἢ διὰ τῆς ἀμέσου αὐτῶν ἀπορροφήσεως ἐν διαλύσει οὐσῶν ἐν τῷ ὕδατι ἢ καθισταμένων διαλυτῶν διὰ τῆς ἐνεργείας νέων τινῶν οὐσιῶν ἐπὶ τούτῳ εἰσαγομένων. Ἄλλ' ἂν καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν ταύτην δὲν ἐπιτυγχάνεται ἡ δέουσα τοῦ φυτοῦ ἀνάπτυξις, μεταχειριζόμεθα τὰς ἀναλόγους παχυντικὰς ὕλας κατὰ τὰς δεούσας δόσεις. Αἱ τοιαῦται πράξεις βασιζονται βεβαίως ἐπὶ τῶν γνώσεων τῆς *Χημείας*.

Τὸ φυτὸν, ἵνα ζῆσιν, ἔχει ἀνάγκην ὑποστηρίγματος, βάσεώς τινος, ἣτις εἶνε συνήθως ἡ γῆ. Δέον τότε νὰ γνωρίζῃ τις τὴν φύσιν αὐτῆς ἐν σχέσει πρὸς τὰ σκοπούμενα προϊόντα. Ἄλλὰ πρὸς τοῦτο δέον νὰ ἀναζητήσῃ τις τὸν τρόπον, καθ' ὃν αὕτη ἐσχηματίσθη, ἵνα γνωρίσῃ οὕτω τὰ διάφορα τοῦ ἐδάφους συστατικὰ μέρη. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ καταφύγῃ τότε εἰς τὴν *γαιολογίαν*, ἣτις διαπραγματεύεται περὶ τῆς συστάσεως τῆς γῆινου σφαίρας. Ἡ σπουδὴ δὲ αὕτη ἄγει εἰς πολλὰς πρακτικὰς ὠφελείας, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς.

Ἀπαραίτητος προσέτι τυγχάνει καὶ ἡ τῆς *βοτανικῆς* ἐπιστήμης σπουδὴ ἐν τῇ γεωργίᾳ. Προκειμένου τῷ ὄντι περὶ τῆς ὅσον ἔνεστιν ἐπιτυχεστέρας τῶν φυτῶν ἐκκαρπώσεως, δέον νὰ γνωρίζῃ τις πάσας αὐτῶν τὰς ἀνάγκας: πρὸς τοῦτο δὲ ὀφείλει νὰ σπουδάσῃ τὸν ὄργανισμόν, τουτέστι τὴν σύστασιν, ἣτοι τὴν *ἀνατομίαν τῶν φυτῶν*, τὸν τρόπον τῆς λειτουργίας τῶν διαφόρων αὐτῶν ὀργάνων διαρκούσης τῆς ζωῆς, ἣτοι πάντα τὰ φαινόμενα κατὰ τὰς διαφόρους περιόδους τῆς βλαστήσεως, περὶ ὧν διαπραγματεύεται ἡ *φυσιολογία τῶν φυτῶν*.

Ἡ *φυσικὴ* ἄγει εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ φωτός, τῆς θερμότητος καὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ὧν ὑψίστης σημασίας τυγχάνει ἡ ἐπιρροὴ ἐπὶ τῆς ζωῆς τῶν φυτῶν. Προκειμένου δὲ ἐν τῇ πρακτικῇ νὰ μεταφέρῃ τις τὸ φυτὸν ἀπὸ κλίματος θερμότερου εἰς ψυχρόν, ἀνάγκη νὰ προμηθεύσῃ ἐν τῇ ἀναγκαίᾳ πάντοτε ποσότητι τὴν ἐλλείπουσαν θερμότητα πρὸς διατήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν αὐτοῦ. Ἀνάλογοι ἐφαρμογαὶ γίνονται καὶ τῆς σπουδῆς τοῦ φωτός. Οὐχὶ δὲ σπανίως παρουσιάζεται τῷ κηπουρῷ ἡ ἀνάγκη νὰ ἐπισπεύσῃ ἢ νὰ ἐπιβραδύνῃ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν φυτῶν καὶ μεταβάλλῃ οὕτω τὴν ἐποχὴν τῆς ὀριμάνσεως τῶν καρπῶν.

Ἐν ἄλλο μέρος τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης, ἡ *Μετεωρολογία*, στενῶς

έπίσης συνδέεται πρὸς τὴν γεωργίαν. Διότι πῶς ἄνευ τῆς βοήθειας αὐτῆς θέλει τις δυνηθῆ νὰ ἐρευνήσῃ τὰς διαφορὰς ἐποχὰς τῆς ἐμφανίσεως τῶν μετεώρων, τουτέστι νὰ ἐξακριβώσῃ τὸ ἔτος, τὸν μῆνα, τὰς ἡμέρας, καθ' ἃς ταῦτα πρόκειται νὰ ἐμφανισθῶσιν, ὅπως προῖδη καὶ προλάβῃ, εἰ δυνατόν, τὰ δυσάρεστα αὐτῶν ἀποτελέσματα ἐπὶ τῆς βλαστήσεως, ἐπιχειρῶν ἐκεῖνο τὸ εἶδος τῆς καλλιέργειας, ὅπερ ἀρμόζει μᾶλλον εἰς τὰς προμηνυομένας περιστάσεις ;

Μέγιστον μέρος ἀποτελεῖ σήμερον ἐν τῇ γεωργίᾳ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ἡ ὅσον ἔνεστιν εὐτυχεστέρα ἐκκάρπωσις τῶν οἰκιακῶν ζῶων, περὶ ὧν τοσοῦτον ἀμελῶς ἔχουσιν οἱ ἀνατολικοὶ τῆς Εὐρώπης λαοί. Πλεῖστα λαμβάνονται μέτρα πρὸς διάκρισιν καὶ ἐκλογὴν τῶν γενεῶν τῶν ζῶων, πρὸς πολλαπλασίαν διατροφήν, ἀσκήσιν καὶ πάχυνσιν αὐτῶν. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον μεγάλως οἱ γεωργοὶ ἐφιστῶσι τὴν προσοχὴν αὐτῶν εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀρρένων (Μεγάλως ἐξεπλάγην ὅταν εἶδον εἰς ἀγοράς τινὰς τῆς Γαλλίας κριοὺς πωληθέντας περὶ τὰς 1000 δραχμὰς· ἡ ὑπέρογκος αὕτη ἀξία ὀφείλεται εἰς τὰς ἐξαιρέτους φροντίδας τῶν κτηνοτρόφων). Μεγάλη προσέτι προσοχὴ καταβάλλεται εἰς τὸ καταλλήλως συνδυάζειν τὰ ἄρρενα μετὰ τῶν θηλέων, πολὺ δὲ περιποιοῦνται αὐτὰ διαρκούσης τῆς κυοφορίας. Εἰς τὴν διατροφήν τῶν ζῶων αἱ τροφαὶ ἐκλέγονται καὶ διανέμονται κατὰ ποικίλους τρόπους καὶ συμφῶνως πρὸς τὴν διευκόλυνσιν τῆς πέψεως καὶ τὴν εὐτυχεστέραν τῶν τροφῶν ἐνέργειαν ἐν τῷ ὀργανισμῷ. Λαμβάνονται δ' ὑπ' ὄψιν αἱ ὄραι τοῦ ἔτους, ἡ ἡλικία καὶ ὁ προορισμὸς ἐκάστου ζῶου καὶ τόσα ἄλλα. Πᾶσαι αἱ τοιαῦται πράξεις διδάσκονται ὑπὸ τῆς ζωοτεχνίας, τουτέστι τῆς τεχνολογίας τῶν ζωϊκῶν μηχανῶν κατὰ τὸν ὀρισμὸν τοῦ ἐπιφανοῦς καθηγητοῦ A. Sanson, εἰς ὃν ὀφείλεται ἡ συστηματοποίησις τῆς ζωοτεχνίας ἐν Γαλλίᾳ. Ἐντεῦθεν λοιπὸν σαφῶς καταφαίνεται ἡ σχέσις τῆς γεωργίας πρὸς τὴν *Ζωολογίαν*.

Ἀπολύτως ἀναγκαῖαι τέλος τυγχάνουσιν εἰς τὸ μέγα καὶ δυσχερὲς τῆς γεωργίας ἔργον αἱ γνώσεις τῆς γεωργικῆς οἰκονομίας, ἣτις διδάσκει πάσας τὰς πράξεις, δι' ὧν ὁ γεωργὸς κανονίζει τὰς δαπάνας καὶ ὑπολογίζει τὰ κέρδη αὐτοῦ. Ὄφειλε τῷ ὄντι ὁ διευθύνων πᾶσαν γεωργικὴν ἐπιχείρησιν νὰ τηρῇ ἀκριβεστάτας σημειώσεις τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων, πρὸς δὲ νὰ λαμβάνῃ ἐκάστοτε γνώσιν τῆς καταστάσεως τῶν ἀγορῶν, πρὸς ἃς σχετίζεται, νὰ γνωρίζῃ τὴν παροῦσαν καὶ νὰ προβλέπῃ τὴν μέλλουσαν τιμὴν τῶν προϊόντων αὐτοῦ. Ἄλλ' ὅπως κέκτηται τὴν δέουσαν ἰκανότητα περὶ τὴν ἔρευναν τῶν ζητημάτων

τούτων ἀνάγκη νὰ γνωρίζῃ σαφῶς τὰς σχέσεις τῆς γεωργίας πρὸς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, τὰ δίκαια καὶ τὴν θέσιν αὐτῆς ἀπέναντι τῶν νόμων καὶ πασῶν τῶν πολιτικῶν διατάξεων. Ἀπαιτεῖται λοιπὸν ἐνταῦθα ἡ ἐπέμβασις ἄλλης τινὸς ἐπιστήμης, ἣτις εἶνε ἡ *Πολιτικὴ οἰκονομία*.

(Ἐπεταὶ συνέχεια).

Σπυρίδων Χασιώτης

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΤΗ ΝΗΣΩΙ ΝΑΞΩΙ

ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΑΣ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΤΙΝΟΣ ΤΗΣ ΑΒΥΔΟΥ

Τὴν 15 Φεβρουαρίου τοῦ 1730 προήχθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Παροναξίας ὁ Κωνσταντινουπόλεως Νεόφυτος Λαχοβάρης, γνωστὸς ἐν τῇ σειρά τῶν Παροναξίας μητροπολιτῶν ὡς Νεόφυτος 6', τῇ αἰτήσει δὲ τούτου τῷ 1790 προσηρτήθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Παροναξίας ἡ Ἐπισκοπὴ τῆς Ἀβύδου. Ἡ τοῦ Νεοφύτου αἰτήσις πρὸς τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην Νεόφυτον τὸν γ' περὶ τούτου δὲν διεσώθη, ἐκ τῆς συνοδικῆς ὅμως πράξεως τοῦ πατριάρχου πρὸς τὸν Παροναξίας μαθητόμενον ὅτι διὰ τῶν ἐνθέρμων αὐτοῦ αἰτήσεων καὶ τῶν παρακλήσεων τῶν ἐπαρχιωτῶν αὐτοῦ «... δηλαδή τῆς ἐπαρχίας σου ταύτης (Παροναξίας) εἰς νήσους διηρημένης οὔσης, οὐ δύνασαι περιερχεσθαι ταύτας, καὶ ἐπισκέπτεσθαι ἀρχιερατικῶς τοὺς ἐν αὐταῖς κατοίκους Χριστιανούς, κατὰ τὸ ἀρχιερατικὸν σου ἐπάγγελμα. . . . » ἕνεκα τούτου ἐπέτρεψαν αὐτῷ «. . . . γνώμη κοινῇ, καὶ συνοδικῇ ἀποφάσει, κατ' ἐκκλησιαστικὴν ἐπιείκειαν » χειροτονῆσαι ἐπίσκοπον «. . . . ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι τῆς πάλαι ποτὲ διαλαμφάσης ἐπισκοπῆς Ἀβύδου, ἣδη δὲ μὴδὲ ἔχνος ἐχούσης, κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ κανονικὴν διατύπωσιν. . . . ». Τούτου ἕνεκα ὁ Νεόφυτος προσέκαλεσε τὸν Ἐπίσκοπον Σίφνου Ἰωσήφ, καὶ μετὰ τοῦ παρεπηδήμουτος ἐν Νάξῳ ἀγνωστον διὰ ποίαν αἰτίαν ἐπίσκοπου Φερσαλῶν Νεοφύτου, ἐχειροτόνησεν ἐπίσκοπον Ἀβύδου ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι, διὰ ψήφων κανονικῶν ἐκλεχθέντα, τὸν πρωτοσύγγελον τῆς μητροπόλεως Παροναξίας Νικόδημον.

Ἄγνωστον ἐπὶ πόσον διετέλεσεν ὁ Νικόδημος ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι

ἐπίσκοπος Ἀβύδου· τούτου δὲ δύο μόνον πράξεις ἐν πρωτοτύπῳ ἀνεύρον ἐν Νάξῳ, μίαν τῆς 29 Μαΐου τοῦ 1791, οὐσαν ἀπόφασιν ὑπὲρ τινος Ἐμμανουὴλ παρακαθημένου τοῦ Ἀβύδου, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Παροναξίας Νεοφύτου, καὶ ἐτέραν τῆς 25 Μαΐου τοῦ 1792, οὐσαν ἀπόφασιν ὑπὲρ τοῦ ἁγίου Σακκελίωνος Δρυμαλιᾶς, οὐδὲν δ' ἕτερον περὶ τοῦ Νικοδήμου τούτου γινώσκω. Παρατίθημι δὲ τὰ σχετικὰ τῆς χειροτονίας ταύτης ἔγγραφα ἐκ τοῦ Νέου κώδικος τῆς Μητροπόλεως Παροναξίας μεταγράψας, τὴν συνοδικὴν πράξιν τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Νεοφύτου τοῦ ἐβδόμου τῆς κς' Ὀκτωβρίου τοῦ 1790 καὶ τὸ πρακτικὸν τῆς χειροτονίας φέρον χρονολογίαν ἐς Φεβρουαρίου τοῦ 1791.

«**ΝΕΟΦΥΤΟΣ Ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως**
Νέας Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

«† Ἱερώτατε Μητροπολίτα Παροναξίας, ὑπέρτιμε καὶ ἕξαρχε παντὸς Αἰγαίου Πελάγους, ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὴ ἀδελφὴ καὶ συλλειτουργῆ τῆς ἡμῶν μετριότητος, κύρ Νεόφυτε, χάρις εἴη σου ἐν ἱερότητι καὶ εἰρήνῃ παρὰ Θεοῦ. Τὸ ἀποσταλὲν ἡμῖν γράμμα σου πρὸ μικροῦ ἐλάβομεν, οὐτινος ἀναγνωσθέντος ἐνώπιον ἡμῶν, καὶ τῆς περὶ ἡμᾶς ἱερᾶς ἀδελφότητος καὶ ἁγίας συνόδου, κατείδομεν τὰς ἐν αὐτῷ ἐνθέρμους αἰτήσεις σου, καὶ ἔγνωμεν καλῶς καὶ τὰς παρακλήσεις τῶν ἐπαρχι(ωτ)ῶν σου χριστιανῶν, ὅτι δηλαδὴ τῆς ἐπαρχίας σου ταύτης εἰς νήσους διηρημένης οὐσης, οὐ δύνασαι περιέρχεσθαι ταύτας, καὶ ἐπισκέπτεσθαι ἀρχιερατικῶς τοὺς ἐν αὐταῖς κατοικοῦντες χριστιανούς, κατὰ τὸ ἀρχιερατικὸν σου ἐπάγγελμα, καὶ ἐπομένως ἐκ τούτου συμβαίνειν μειοῦσθαι καὶ κολοβοῦσθαι τὰ ἀρχιερατικὰ εἰσοδήματα καὶ δικαιώματα τῆς ἐπαρχίας ταύτης, διὰ τοῦτο ἐξαιτεῖσαι τὴν παρὰ τῆς ἐκκλησίας νόμιμον ἄδειαν ἀποκαταστῆσαι ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι, κατὰ ἀρχαῖον ἔθος ἐκκλησιαστικόν, ἀρχιερέα τὸν ὀσιώτατον ἐν ἱερομονάχοις πρωτοσύγγελόν σου κύρ Νικοδήμον, ὡς ἄνδρα τίμιον καὶ θεοσεβῆ, καὶ ἄξιον τοῦ θείου τούτου τῆς ἀρχιερωσύνης ἀξιώματος, εἰς ἐπίσκεψιν τῶν χριστιανῶν σου κατ' εὐαρέστησιν αὐτῶν καὶ εἰς ἀνάπαυσιν μετρίαν τῆς ἀρχιερωσύνης. Τούτου χάριν εὐμενῶς προσηκόμενοι τὰς ἐνθέρμους ταύτας δεήσεις ὑμῶν, ἔγνωμεν γνώμη κοινῇ καὶ συνοδικῇ ἀποφάσει, κατ' ἐκκλησιαστικὴν ἐπιείκειαν, καὶ κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος ἐν τῷ ἐπινεῦσαι, καὶ γράφοντες συνοδικῶς προτρέπομεν, καὶ ἄδειαν δίδομέν σοι, ὅπως προσκαλεσάμενος δύο,

οὓς ἂν ἐθέλης τῶν πλησιοχώρων σοι συναδελφῶν ἡμῶν ἀρχιερέων, ποιησάμενός τε τὰς κανονικὰς ψήφους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς μητροπόλεως σου διὰ κανονικοῦ ὑπομνήματος καταγραφομένου ἐν τῷ κώδικι αὐτῆς, καὶ ἔχων τούτους τοὺς συμψηφιστὰς ἀρχιερεῖς συλλειτουργούς, ἐκτελέσης τὴν θείαν μυσταγωγίαν, καὶ χειροτονήσης καὶ ἀναδείξης ἀρχιερέα τὸν εἰρημένον ὑποψήφιον κύρ Νικοδήμον ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι τῆς πάλαι μὲν ποτε διαλαμψάσης ἐπισκοπῆς Ἀβύδου, ἥδη δὲ μηδὲ ἔχνος ἐχούσης, κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ κανονικὴν διατύπωσιν· ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ μόνῳ ἀπεστάλη καὶ ἡ παροῦσα ἡμετέρα πατριαρχικὴ ἐπιστολὴ κατὰ συνοδικὴν διάγνωσιν, ἐν εἴδει ἐκδόσεως, ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις εἴη μετὰ σοῦ.

«**ἈΨ' Ὀκτωβρίου κς'.**

† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐν Χριστῷ ἀδελφός
† Ὁ Καισαρείας Γρηγόριος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός.
† Ὁ Δέρκων Ἀναρίας καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός.
† Ὁ Σερρών Ματθαῖος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός.
† Ὁ Ἐφέσου Σαμουὴλ καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός.
† Ὁ Τυρνόβου Καλλίνικος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός.
† Ὁ Βιδύνης Ἱερεμίας καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός.
† Ὁ Ἡρακλείας Μεθόδιος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός.
† Ὁ Προύσσης Ἀνθιμος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός.
† Ὁ Κυζίκου Ἀγάπιος.
† Ὁ Λαρίσσης Μελέτιος.»

† Τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Παροναξίας κατὰ νήσους οὐσης διηρημένης, καὶ ἵνα μὴ οἱ Χριστιανοὶ ἀπροστάτευτοι μείνωσιν ἀρχιερατικῆς ἐπισκέψεως, ἡ ἐμὴ ταπεινότης, τὴν φροντίδα ἔχουσα τῆς ψυχικῆς αὐτῶν σωτηρίας, καὶ δὴ ἀπέστειλε πρὸς τὸν παναγιώτατον καὶ σεβασμιώτατον ἡμῶν αὐθέντην καὶ δεσπότην τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχη κύριον κύρ Νεόφυτον, καὶ πρὸς τὴν ἱεράν καὶ ἁγίαν σύνοδον, ὅπως παρέξωσι μοι ἄδειαν, τοῦ χειροτονῆσαι ἐπίσκοπον, ἐπὶ λόγῳ ψιλῷ τῆς ποτὲ διαλαμψάσης ἐπισκοπῆς Ἀβύδου (οὕτω)· καὶ δὴ προτροπῇ καὶ ἀδείᾳ, τοῦ παναγιωτάτου καὶ σεβασμιωτάτου ἡμῶν αὐθέντου καὶ δεσπότη, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυρίου κύρ Νεοφύτου, καὶ τῆς ἁγίας καὶ ἱερᾶς συνόδου (ὡς ἄνωθεν φαίνεται) κατελθούσα ἐν τῷ πανσέπτῳ ναφ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Παροναξίας, τῆς ἐπ' ὀνόματι τιμωμένης τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, μετὰ τῶν συλλειτουργῶν καὶ περιποθῆτων μοι ἐν Χριστῷ ἀδελφῶν, τοῦ τε πα-

νιερωτάτου αγίου Σίφνου κυρίου κύρ Ἰωσήφ, καὶ τοῦ πανιερωτάτου αγίου Φερσάλων κυρίου κύρ Νεοφύτου, καὶ ψήφους κανονικῶς θέμενοι, εἰς εὐρεσίαι καὶ ἐκλογὴν ἀξίου καὶ ἀρμοδίου ὑποκειμένου, τοῦ ἀναδέξασθαι τὴν ἀρχιερατικὴν ταύτην ἀξίαν, πρῶτον μὲν ἐθέμεθα τὸν πανοσιώτατον ἐν ἱερομονάχοις καὶ πρωτοσύγγελον τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Παροναξίας κύρ Νικόδημον· δεύτερον τὸν πανοσιώτατον ἐν ἱερομονάχοις κύρ Μακάριον, καὶ τρίτον τὸν πανοσιώτατον ἐν ἱερομονάχοις κύρ Νεκτάριον· ἐξ ὧν προκέρχεται καὶ προετιμήθη τῶν ἄλλων ὁ πανοσιώτατος ἐν ἱερομονάχοις κύρ Νικόδημος Πρωτοσύγγελος τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Παροναξίας· ὧν καὶ τὰ ὀνόματα κατέστρωται ἐν τῷδε τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Παροναξίας, εἰς μόνιμον καὶ διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν.

» ΔΨΗΑ' Φεβρουαρίου ιε'.

· Ὁ Παροναξίας Νεοφύτος κατὰ τὴν δοθεῖσάν μοι
ὡς ἄνωθεν φαίνεται ἄδειαν ὑποβεβαίωσιν.

· Ὁ Σίφνου Ἰωσήφ.

· Ὁ Φερσάλων Νεοφύτος.

Κωνσταντῖνος Κόκκος, καὶ ὑπομνηματογράφος
τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Παροναξίας.»

(Ἐξ ἀνεκδότου συγγραφῆς «Ἱστορικαὶ εἰδήσεις περὶ τῶν Παροναξίας Μητροπολιτῶν ὑπερτίμων καὶ ἐξάρχων παντὸς Αἰγαίου Πελάγους»).

Περικλῆς Γ. Ζερλέντης

ΚΡΙΤΙΚΑ

ΕἰΣ Αἰσχίνην (I, 19. 131. 18), ΠΛΑΤΩΝΑ (Φαίδρω 251 G.),
ΣΟΦΟΚΛΕΑ (Αἴ. 405).

Αἰσχ. κ. Τιμ. 19. «Ἄν τις Ἀθηναίων ἐταιρήσῃ, μὴ ἐξέστω αὐτῷ τῶν ἐννέα ἀρχόντων γενέσθαι, ὅτι, οἶμαι, στεφανηφόρος ἢ ἀρχή, μηδ' ἱερωσύνην ἱεράσασθαι, ὅς οὐδὲ καθαρῶ διαλέγεται τῷ σώματι» κτέ.

Ἡ τελευταία πρότασις ἤγειρε πολλὰς ἀμφισβητήσεις, διότι ὡς ἔχει, εἶνε παντάπασι ἀδιανόητος. Πολλὰ τῶν χειρογράφων ἔχουσιν ὅς, τὸ δὲ Βατικανὸν καὶ Λαυρεντιανὸν ὡς. Ὁ Reiske διατηρῶν τὸ ὅς ἀναφέρει τοῦτο εἰς τὸν νόμον, ὅπερ οὐχὶ ὄλως ἀτοπὸν· ἀλλ' ὅμως τὰ μετὰ τοῦτο ἐπιφερόμενα δὲν συνάδουσιν, Ὁ Wolf γράφει ἀντὶ

σώματι στόματι ἕνεκα τοῦ διαλέγεται· τοῦτο δὲ ὁ Bak (ἐν Μνημ. τ. VIII σ. 106) καὶ ὁ Scheibe (ἐν Jahni Ann. 35 σ. 132 κ. ἐφ. 68 σ. 158) ἐνόμισαν ὅτι πρέπει νὰ ὀβελισθῇ τῇ γνώμῃ τῶν δύο τούτων ἠκολούθησεν ὁ Schultz. Ὁ δὲ Franke (ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς στερεοτύπου ἐκδόσ. σ. V) ἤκασεν, ὅτι πρέπει νὰ γραφῇ: ὡς οὐ καθαρῶντι τῷ σώματι κατὰ τὸ ἐν II, 88· «ἄρ' οὖν... δοίητ' ἂν συγγνώμην εἰ κίναιδον αὐτὸν προσειπὼν καὶ μὴ καθαρῶντα τῷ σώματι;» Ὁ Weidner τέλος περιγράφει τὴν πρότασιν.

Ἐκ τῶν ἤδη γεγραμμένων βραδῶς καθίσταται δῆλον, ὅτι τὸ χωρίον χρῆζει ἀκριβοῦς καὶ ἐργωδεστάτης ἐρεύνης, ἔτι δὲ καὶ διορθώσεως ὀλίγον παρατόλμου. Ἔχοντες δ' ἐν νῷ, ὅτι τοῦ Franke ἡ εἰκασία καίτοι παράτολος, διότι ἀφαιρεῖ τὸ διαλέγεται, ὅπερ ἐν πᾶσι τοῖς χειρογράφοις φέρεται, καὶ διὰ τᾶλλα, ὅσα δύναται τις νὰ ἴδῃ, ὅμως κρίνεται ἀξία λόγου, οὐδαμῶς ὀκνοῦμεν νὰ ἐπιχειρήσωμεν καὶ ἡμεῖς διορθῶσαι, ἥτις φαίνεται πως πιθανή· ἐν πρώτοις εἰκάζομεν, ὅτι πρέπει νὰ γραφῇ: ὡς οὐκ ὄντι καθαρῶ ὃ διαλέγεται σώματι. Τὴν σύνταξιν τοῦ διαλέγεται καὶ τὸ ὑποκείμενον ἔχομεν ὀλίγον ἀνωτέρω § 18 κάκεινο δὲ μοι συνδιαμνημονεύσατε, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅτι ἐνταῦθ' ὁ νομοθέτης οὐπω διαλέγεται αὐτῷ τῷ σώματι τοῦ παιδός· τὴν προσθήκην δὲ τοῦ οὐκ ὄντι δύναται πως νὰ δικαιολογήσῃ τὸ ἐν § 188: καί, ὡς ἔοικεν, ὁ αὐτὸς οὗτος ἀνὴρ ἱερωσύνην μὲν οὐδενὸς θεῶν κληρώσεται, ὡς οὐκ ὄν ἐκ τῶν νόμων καθαρὸς τὸ σῶμα· ἢ τοῦ ὃ δὲ προσθήκῃ οὐδόλως δύναται ν' ἀμφισβητηθῇ· συνήθης ἐν τοῖς χειρογράφοις εἶνε ἢ ἐπανάληψις ἢ ἀφαίρεσις ὁμοίας συλλαβῆς ἢ ὁμοίου γράμματος.

Αἰσχ. I, 131. Εἰ γὰρ τίς σου τὰ κομψὰ ταῦτα χλανίσκια περιελόμενος, καὶ τοὺς μαλακοὺς χιτωνίσκους, ἐν οἷς τοὺς κατὰ τῶν φίλων λόγους γράφεις, περιενέγκας δοίη εἰς τὰς χεῖρας τῶν δικαστῶν, οἶμαι ἂν αὐτούς, εἴ τις μὴ προσειπὼν τοῦτο ποιήσῃεν, ἀπορῆσαι εἴτε ἀνδρὸς εἴτε γυναικὸς εἰλήφασιν ἐσθῆτα.

Τὸ ποιήσῃεν πρέπει νὰ μετατραπῇ εἰς μηνύσειεν.

I, 18 καὶ τοὺς νόμους γινῶ καὶ εἰδῆ τοὺς τῆς πόλεως. Τὸ χωρίον θεωρεῖται τεταραγμένον καὶ πολλοὶ μὲν περιγράφουσι τὰς λέξεις: γινῶ καί, ἄλλοι συμφῶνως τισὶ τῶν χειρογράφων ὅλως ὀβελίζουσιν αὐτάς· νομίζω ὅτι τὸ χωρίον πρέπει νὰ μείνῃ ὡς ἔχει, διότι ὁ Αἰσχίνης ἐθίζει νὰ ποιῆται τοιαῦτα ὑπερβατά. Πρβλ. II, 65 «καὶ μοι λαβὴ τὸ ψήφισμα καὶ ἀνάγνωθι τὸ Δημοσθένους».

Ηλάτ. Φαίδρω 451 C. Ταύτὸν δὴ πέπονθεν ἡ τοῦ πτεροφυεῖν ἀρχομένης ψυχῆ.

Ὀλίγον τις ἂν τὸ χωρίον ἀναγνώσῃ θὰ γράψῃ, ἀρχομένην ἢ ψυχὴν δὴλα δὴ ἢ ἀρχομένην πτεροφυεῖν· διότι καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς δὲν πρόκειται περὶ τοῦ φέροντος τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ περὶ αὐτῆς «φύουσα, βλέπουσα κτλ.» Ἐλθωμεν ἤδη εἰς τὸ πολυθρόλυτον καταστὰν τοῦ Αἰάντος χωρίον.

Σοφ. Αἴ. 405 κέφ.

Ποῖ μολῶν μενῶ
εἰ τὰ μὲν φθίνει, φίλοι, τοῖσδ' ὁμοῦ πέλας
μῶραις δ' ἄγραις προσκείμεθα.

Ἐν τῇ νεωτάτῃ τοῦ Bellermann ἐκδόσει εὐρίσκομεν ἠριθμημένας τὰς κρατίστας τῶν διορθώσεων περιφήμων φιλολόγων, οἷον τοῦ Lobek, Wolff, Dindorf, Wecklein, Nauck καὶ λοιπῶν. Παρατηροῦμεν δ' ὅτι πάντες τὴν προσοχὴν αὐτῶν ἔστρεψαν εἰς τὰ : φίλοι, τοῖσδ' ὁμοῦ πέλας, ἅπερ μετετρέπησαν εἰς: φίλοι, τίσις δ' ὁμοῦ πέλας· τίσις ὄρου πέλας· τίσις δ' ὁμοῦ πέλει· δόμου κλέος κτλ.

Ὁ δὲ Bellermann διατηρῶν τὴν τῶν χειρογράφων γραφὴν ἐρμηνεύει τό : τὰ μὲν = ἡ τιμὴ μου· ὁ δὲ καθηγητῆς κ. Μιστριώτης ἀπὸ τῆς ἔδρας ἐρμηνεύων τὸ δῶμα ἐξηγήσατο: αἱ δυνάμεις μου.

Ἡ ἐρμηνεία εἶνε ὀρθή, ἀλλὰ τῶν χειρογράφων τὸ τὰ μὲν εἶνε ἰκανῶς ἀρίστον· μικρὰ παραλλαγὴ τούτου δύναται νὰ καταστήσῃ αὐτὸ σύμφωνον ταῖς ἐρμηνείαις ταύταις, καταλληλοτάταις οὖσαις· νομίζω ὅτι πρέπει νὰ γραφῇ: εἰ τὰμὰ, ἦτοι τὰ ἐμὰ, εἰς δὲ τὴν ἔννοιαν τούτων ὑπάγονται καὶ αἱ δυνάμεις καὶ ἡ τιμή.

Γεώρ. Μ. Σακόρραφος.

ΦΙΛΙΚΟΥ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

(Ἐκ τῶν τοῦ Παναγιώτου Σέκερη)

Θεοσεβέστατε Κύριε! Τὸν ἐδαφιαῖόν μου προσκνησμον ἀποπέμω.

3 Ἰανουαρίου 1821 Κωνσταντινούπολις.

Νέον χρόνον, νέας δόξας καὶ εὐτυχίας νὰ σὰς ἐξαποστείλῃ ὁ πλου-

σιόδωρος Κύριος, ἀντιβραβεύων τὰς θυσίας ὅπου προσφέρετε τῇ φιλιτάτῃ πατρίδι ἢ ὅποια ἀναμφιβόλως θέλει σὰς ἀνεγείρει τὸν ἀνδριάντα τῆς αἰωνίου δόξης. Γένοιτο.

Εἰς τὰς 16 τοῦ παρελθόντος Ὀκτωβρίου μηνὸς καὶ χρόνου σὰς ἔγραψον καὶ ἄλλην ταπεινὴν μου φανερώνουσαν ὅσα ἐκείνη ἡ ὥρα ἐκαλοῦσεν ἢ ὅποια σὰς ἤρχετο βία Ὀδέσσης μέσον τοῦ ἐκεῖ ἀδελφοῦ μου συντροφεύουσα καὶ δύο γράμματα φίλων τῶν ὁποίων τὴν ἀσφαλῆ περιλαβὴν δὲν ἀμφιβάλω καὶ διὰ τοῦτο δὲν κάμνω ἐπανάληψιν τῶν μ' ἐκείνην γεγραμμένων μου, ἀλλ' ἀπαντῶ εὐχαρίστως τὴν ἔκλαμπρον ἐπιστολήν σας ἀπὸ τὰς 13 Νοεμβρίου εἰς τὸν ἰατρὸν καὶ κατὰ τὴν διαταγὴν σας χθὲς ἐξαναπήγα μόνος μου εἰς τὴν κυρίαν Δόμνα Μαυρογένη τῆς ὁποίας τοὺς διεξοδικοὺς λόγους παραιτῶ συντομίας χάριν καὶ διὰ νὰ μὴ σὰς βρῶνω τὴν ἀκοήν. Οἱ δὲ οὐσιωδέστεροι λόγοι της ἦτον ὅτι, ἐπειδὴ τὸ γράμμα τῆς θυγατρὸς της δὲν ἦτον ἰδιόχειρον παρὰ μόνῃ ἢ ἐπιγραφή καὶ ἀκόμη ἀφ' οὗ ἔλαβε καὶ ἄλλο γράμμα ἀπὸ τὴν ἰδίαν δὲν τῆς ἀνέφερε τίποτα, ὑποπτεύθη μὴ θέλων νὰ μοῦ δώσῃ οὔτε μίαν βραχυσύλλαβον ἀπόκρισιν, ὥστε μετὰ πολλὰς παρακλήσεις βαρυνθεῖσα, μοῦ ὑπαγόρευσε νὰ γράψω τὸ ἔσωθεν ῥαβασάκι καὶ τὸ ὑπέγραψε· τῆς εἶπα ἀφοῦ τὸ ἔλαβα ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς δὲν θέλω δεχθῶ μέταλλον ἐὰν μοῦ προβάλλῃ, ἐπειδὴ μοῦ ἐσήκωσαν τὴν διαταγὴν πλέον, μὲ ἠρώτησε ἀπὸ ποῖον· τῆς εἶπα ἀπὸ τὸν φίλον μου τὸν ἔμπορον ὅπου μοῦ ἔστειλε τὰ γράμματά της· καὶ ταῦτα περὶ τούτων. Μὲ θλίψιν τῆς ψυχῆς μου ἀνέγνώσα τὸν κακοφανισμόν σας ὅπου ὀρίζετε ὅτι βλέπετε τὰς ἐλπίδας σας ματαιωμένας καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διὰ τὸν ζήλον καὶ φιλογένειαν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐμπόρων· τοιαύτας θλιβερὰς λέξεις δὲν σὰς τὰ ὑπαγόρευσαν εἰμὴ οἱ ὑπερβολικοὶ ἢ νὰ εἶπω καλλίτερα οἱ παρ' ἀξίαν ἔπαινοι ὅπου ἐγέμισαν τὴν ἀκοήν σας ὁ μὲν καὶ ὁ δέ.

Σεβαστὲ Κύριε! τὰ πράγματα διευθύνονται μὲ τὴν ἰδικὴν σας ἐπιμονὴν καὶ καλὴν κυβέρνησιν, τὸ ἔθνος ὁμνύει εἰς τὸ ὄνομά σας (ἄνευ κολακείας). Ἔχει χρεῖαν ὅμως πολλῶν πραγμάτων, τὰ ὅποια ἠδύνατο νὰ τὰ πληρώσῃ μία περιήγησις σας ἐν καιρῷ· ἐγὼ δὲν εἶμαι ἀρκετὸς νὰ δώσω σχέδιον ὅχι τοιούτου μεγάλου καὶ ἱεροῦ ἔργου.... καθὼς ποτὲ τοιοῦτον δὲν ὑποσχέθη τὸν ἑαυτὸν μου, ἀλλ' ὅτι προσταγὰς λάβω ἐγγράφους. Ἐλπίζω εἰς τὴν θείαν πρόνοιαν νὰ τὰς ἐκτελέσω μὲ μόνῃ τὴν ἐπιμονὴν μου, τὴν ὁποίαν ἐφύλαξα ἀπ' ἀρχῆς ὑποφέρων παντοῖα, οἷον κινδύνους, διαβολὰς, φθβερισμοὺς καθημερινούς, φυλακὴν, καὶ δὲν ἀπηύδῃσα ποτὲ παρὰ μόνον εἰς τὸ χρη-

ματικὸν ὅπου ἐξάτησα ὄλας μου τὰς δυνάμεις· καὶ αἱ ἄλλαι περι-
στάσεις δὲν μοῦ ἐβαστοῦσαν ἕως τῶρα τὴν μικρὰν ἐμπορικὴν ὑπό-
ληψίν μου, πρὸ καιροῦ ἤθελε μοῦ ἀκολουθήσει τί ἀπευκατῶν, ὑπὲρ
ἐμαυτοῦ οὐ καυχῆσομαι κατὰ τὸν ἀπόστολον.

Ἡ ἐκλαμπρότης σας τί ἐπροσμένατε νὰ ἰδῆτε τὰ πάντα ἔτοιμα ;
χωρὶς κόπον πολύν, καὶ χρόνον μακρόν, καὶ δαπάνην ὄχι ὀλίγην, καὶ
τύχην λαμπράν ; τὰ καλὰ κόπῳ καὶ μόχθῳ κτῶνται. Μὴ πρὸς Θεοῦ !
ἀδημονήσετε καὶ παραιτηθῆτε, ἐνθυμηθῆτε τὰς ὑποσχέσεις σας,
τὰ ἔγγραφα ὅπου ἐβγήκαν ἀπὸ τὰς ἐκλάμπρους καὶ παμποθήτους
μοι χώρας σας, τὴν φήμην τοῦ σεβαστοῦ ὀνόματός σας ὅπου διεδόθη
εἰς ὄλον τὸ ἔθνος. Ἐνὶ λόγῳ ἐμβήκατε εἰς τὸν χορὸν καὶ κάμετε ὅ,τι
σας φωτίση ἢ θεία πρόνοια· τακτικαὶ εἰδήσεις τῶν ἔξω μερῶν κατα-
γίνονται οἱ ἔφοροι νὰ κάμουν καὶ εἶθε.

Αἱ δὲ διατρέχουσαι νεώτεραι εἰδήσεις εἶνε ὅτι ὁ πενθερὸς θέλει
ἀναστηθῆ δια τῶν χορευτῶν, ὁ δὲ ἀπαθὴς σήμερον πρῶτῃ ἐδιώρισε νὰ
ἐτοιμασθοῦν δύο ἵπποι, πλὴν διὰ ποῖον μέρος δὲν εἶνε δῆλον, ὅτι
μάθῳ σὰς τὸ γνωστοποιῶ.

Οἱ ἔφοροι σήμερον γράφουν ἂν προφάσουν ἕν γράμμα διπλοῦν, ζη-
τοῦντες τὰ ἐλλείποντα, τὸ ἕν θέλει ἔλθῃ πρὸς τὴν σεβαστὴν μοι ἐκ-
λαμπρότητά σας καὶ τὸ ἄλλο εἰς τὴν ἀρχήν, διὰ τοῦ εἰς Μόσχαν
κυρίου Ν. Παξιμάδη, διὰ τοῦ ὁποίου ἐστάλη καὶ ἕτερον ἀντίγραφον
ἐκείνου ὅπου σὰς προέστειλαν, δεχθῆτε τὰ δύο γράμματα ὅπου σὰς
περικλείω, τὸ ἕν εἶνε ἀπὸ τὸν Δημήτριον Μπεροῦκα προεστὸν τοῦ
Μωρέως, τὸ δὲ ἄλλο μοῦ τὸ ἔστειλεν ὁ Ἰωάννης Παπαρρηγόπουλος
ἀπὸ τὴν Πάτραν, μὲ ἄλλα τινὰ ὀγκώδη καὶ ἀχρηστα γράμματα ἀπὸ
τὸν Ἀλιβίζον Καντοξῆ, τὰ ὅποια θέλω σὰς τὰ στείλω διὰ θαλάσ-
σης καὶ διὰ τοῦ ἰδίου μέσου ὅπου σὰς ἔρχεται καὶ ἡ παροῦσά μου.
Ἀπὸ τὸν Ἀρμόδιον (ἀρχιμανδρίτην) καὶ Περραιβὸν ἐλάβομεν γράμ-
ματα τοῦ φλασίματος εἰς τὴν Ὑδραν καὶ Πέτζαις, ὁ δεῦτερος λέγει
διὰ τοὺς πρῶτους (Ἵδραίους) ὅτι ἐν ὄσῳ ζοῦν οἱ ἐλεφαντες τοῦ ἀπα-
θοῦς δὲν θέλουν κινήθῃ καὶ τὰ ὁμοια.